

Centrum pro výzkum
toxických látek
v prostředí

Lekce 4

ENV012 ChB HazMat

Detekce

Elektronické detekční a monitorovací prostředky

Ing. Pavel Častulík, CSc

castulik@recetox.muni.cz

Jaro 2012

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Elektronické detekční a monitorovací prostředky

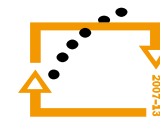
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

OSNOVA

- Spektrometrie pohyblivosti iontů IMS
- Plameno-ionizační metoda
- Krystalová frekvenční metoda
- Ramova spektroskopie
- Neutronová aktivační spektroskopie
- RTG metoda
- Dálková detekce

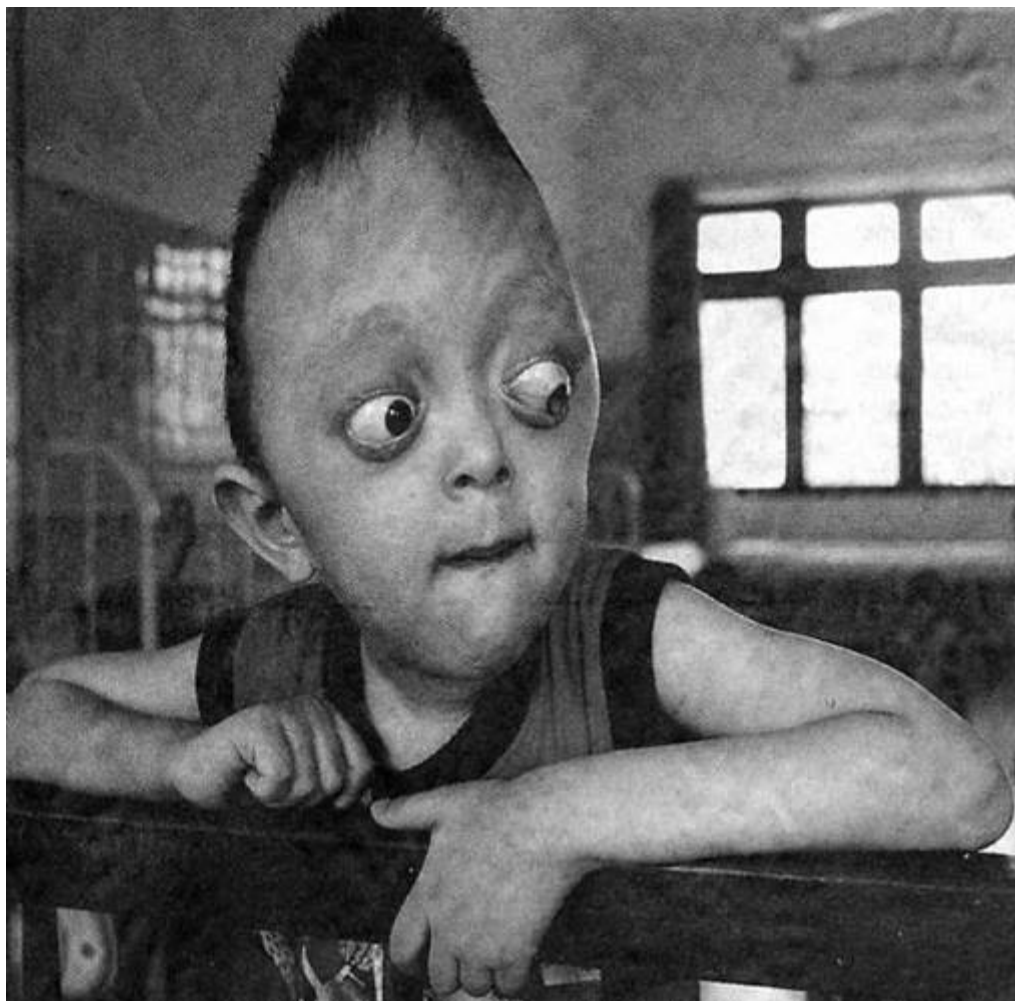

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Nejen pravda, ale i dioxiny mohou být ve víně

Následky dioxinů z vietnamské války jsou stále přítomny

Dítě geneticky postižené syndromem „Agent Orange“.

Důsledek zasažení vietnamské populace defolianty používaných americkou armádou.

Formulace „Agent Orange“ představovala defoliant na bázi fenoxycetové kyseliny, která obsahoval vedlejší produkt „dioxiny“.

Kategorie detekční metod

- Princip detekčních metod chemikálií je založen na interakci sledovaných molekul nebo atomů molekul s jinými chemikáliemi, katalyzátory nebo s vybranými spektry záření. Doprovodné změny jsou vyhodnocovány:
 - neelektronicky
 - elektronicky

Hodnocení detekčních technologií

“Výtečně” 5 bodů “nedostatečně” 1 bod

Technol	Ionizační	Plameno fotometr	Detekční trubičky	Detekční papírky
Citlivost	3-4	3-4	3(5)	2
Selektivita	3-4	3-4	4	3-4
Čas odezvy	3-4	4-5	2-3	4
Výcvik	3	3	4	5
Logistika	3	3	4	4
Cena	2	2	4	5

Detekce neznámého obsahu pomocí AP2C detektoru

Detekce a monitoring chemických látek

Detekce par

Detekce kapalin

Detekce s následnou identifikací látek na místě-přenosný GC/MS

Detekční principy

Spektrometrie pohyblivosti iontů

[Ion Mobility Spectrometry (IMS)]

Plamenová fotometrie/foto ionizace

Infračervená spektroskopie

Ramanova spektroskopie

Plynová a hmotnostní chromatografie
(GC/MS)

Neutronová aktivační spektroskopie

Biosenzory

Spektrometrie pohyblivosti iontů

[Ion Mobility Spectrometry (IMS)]

- I. Ionizací molekul vzduchu např. β zářením ze zdroje Ni63, vznikají reaktivní ionty s kladným a záporným nábojem RI(+) a RI(-), které slouží jako nosný ionizovaný plyn.
- II. Náboje iontů jsou částečně přenášeny na molekuly chemických látek, čímž jsou rovněž ionizovány a pomocí elektrického pole jsou přesunuty na reakční ionizační komůrky.
- III. Elektrické napětí na mřížce zabraňuje nabitým iontům-klastrům molekul chemické látky úniku do driftovací trubice.
- IV. Rychlou změnou polaritý napětí na mřížce ionizační komůrky jsou ionty urychleny do driftovací trubice
- V. Další elektrické pole pohybuje ionty v driftovací trubici směrem ke kolektoru na konci trubice.
- VI. Vzhledem k různé pohyblivosti iontů (velikost a náboj), tyto se pohybují v elektrickém poli různou rychlostí a tím jsou sbírány na kolektoru v různem čase. Tyto rozdíly pak slouží k dalšímu vyhodnocování v souvislosti s charakteristikou odpovídající příslušným molekulám a jejich ionizovaných fragmentům.

Spektrometrie pohyblivosti iontů

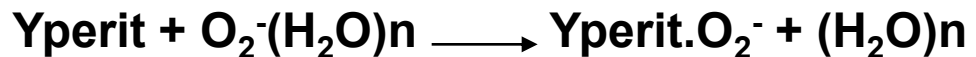
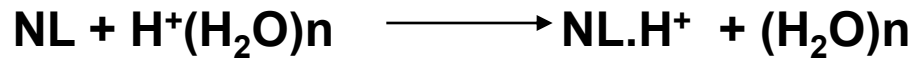
Reakčními ionty mohou být molekuly vzduchu kde:

Positivními ionty jsou molekuly vody: $H^+(H_2O)_n$
a

Negativními ionty jsou kyslík a oxid uhličitý: O_2^- , CO_3^-

Jinými dopanty mohou být molekuly acetonu nebo amoniaku

Inotové klastry

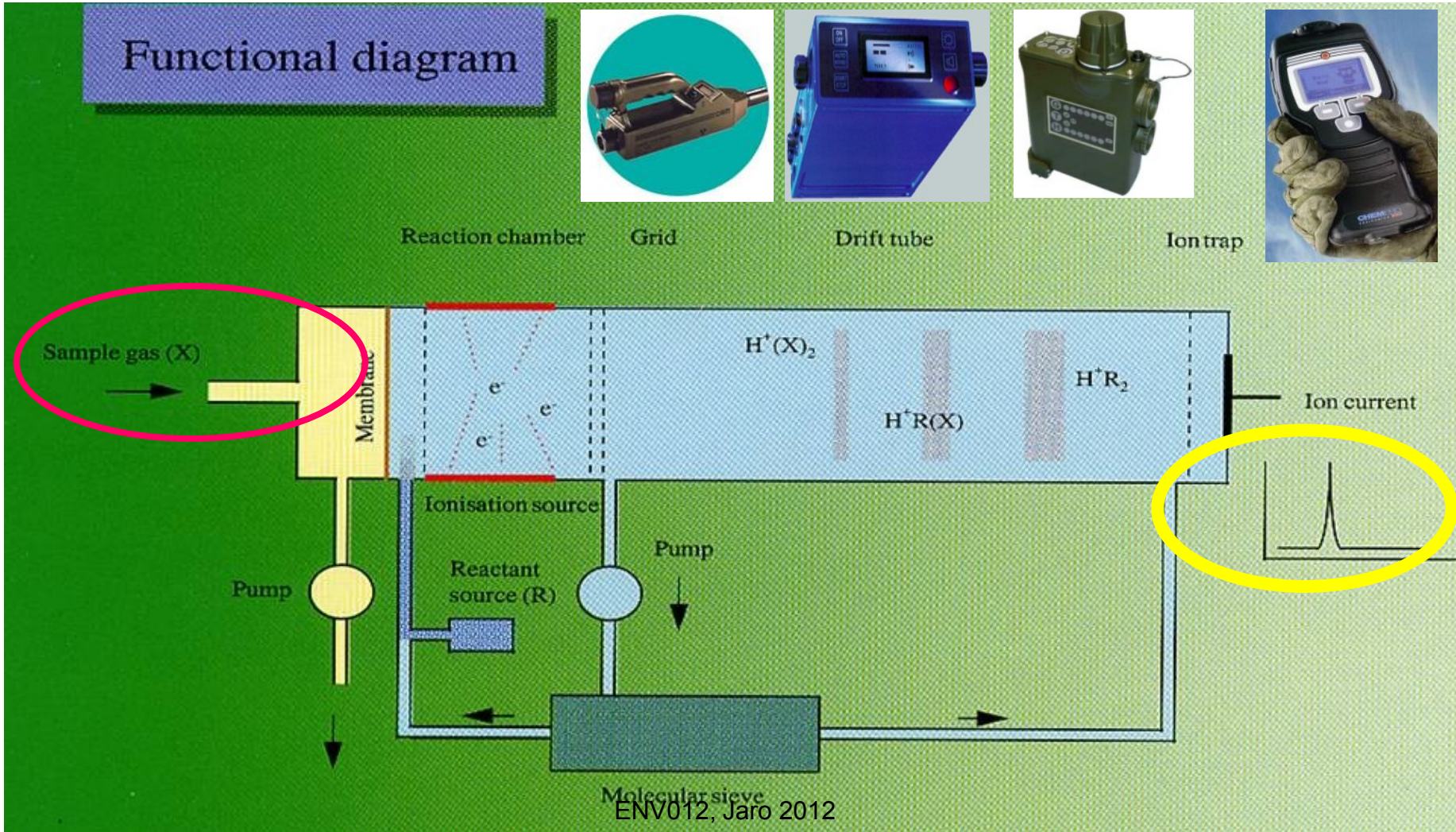

Spektrometrie pohyblivosti iontů

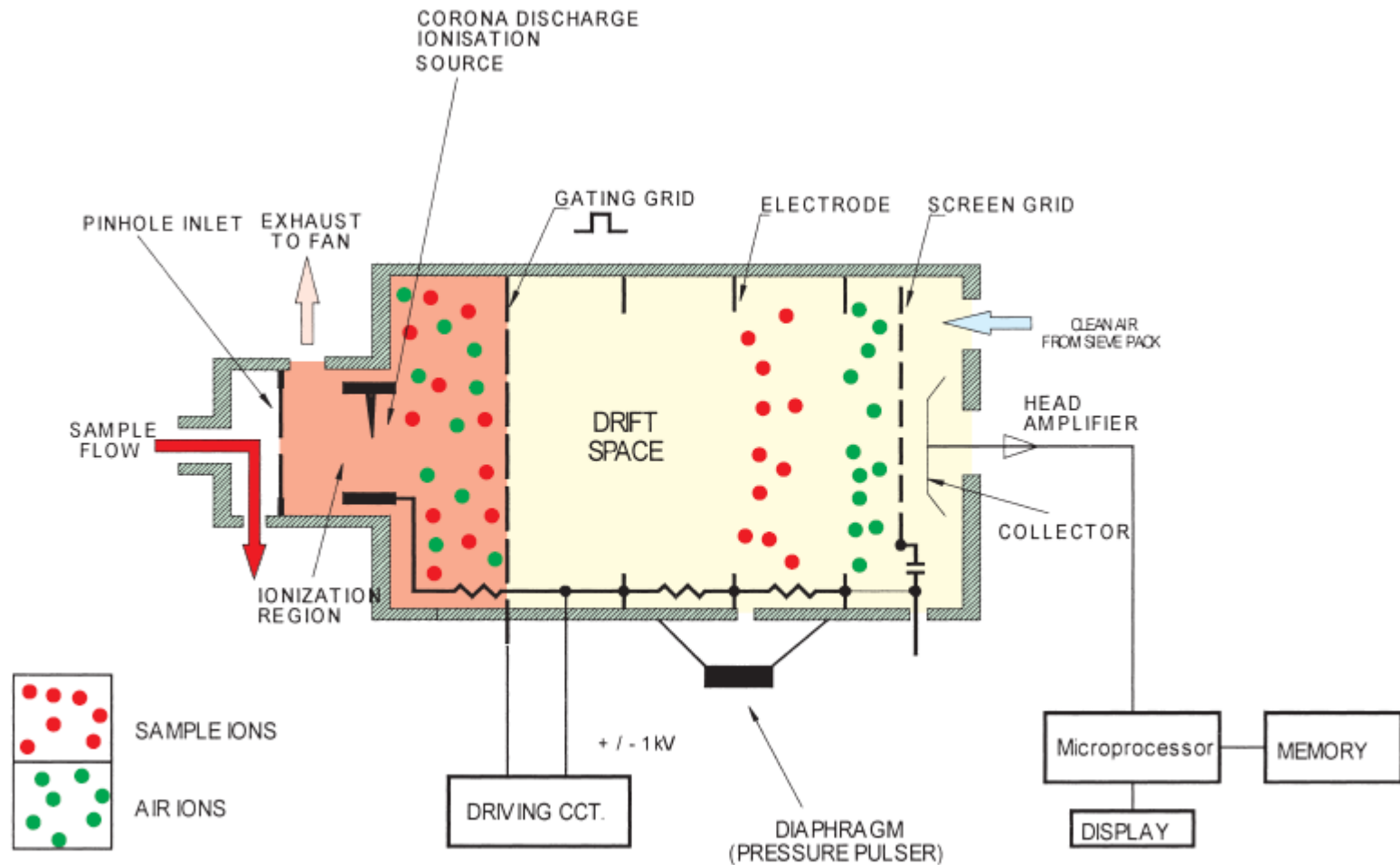
Ionizací mohou být generovány následující ionty

- Ionty (P⁺) monomer
- Ionty (P-P⁺) dimer
- Klastrové ionty (P-H₃O⁺)
(P-O₂⁻)
- Hydrolyzované ionty (Cl⁻)

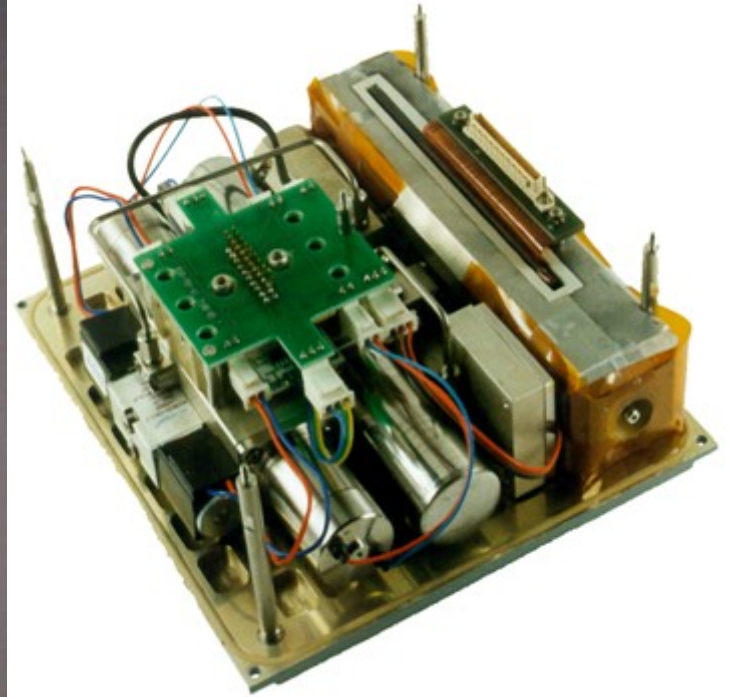
Elektronická detekce „spektrometrem pohyblivosti iontů“ IMS

Ion Mobility Spectrometer - IMS

IMS driftovací trubice

Chemical Agent Monitor / CAM

Detekční limity CAM

Stupeň Indikace	Sarin mg/m³	Yperit mg/m³
1	0.005	0.021
2	0.023	0.032
3	0.047	0.052
4	0.10	0.10
5	0.27	0.19
6	0.98	0.47
6	1.8	0.93
8	3.2	1.4

Souprava CAM- IMS

IMS detektory

Výcvikový elektronický simulátor CAM-SIM

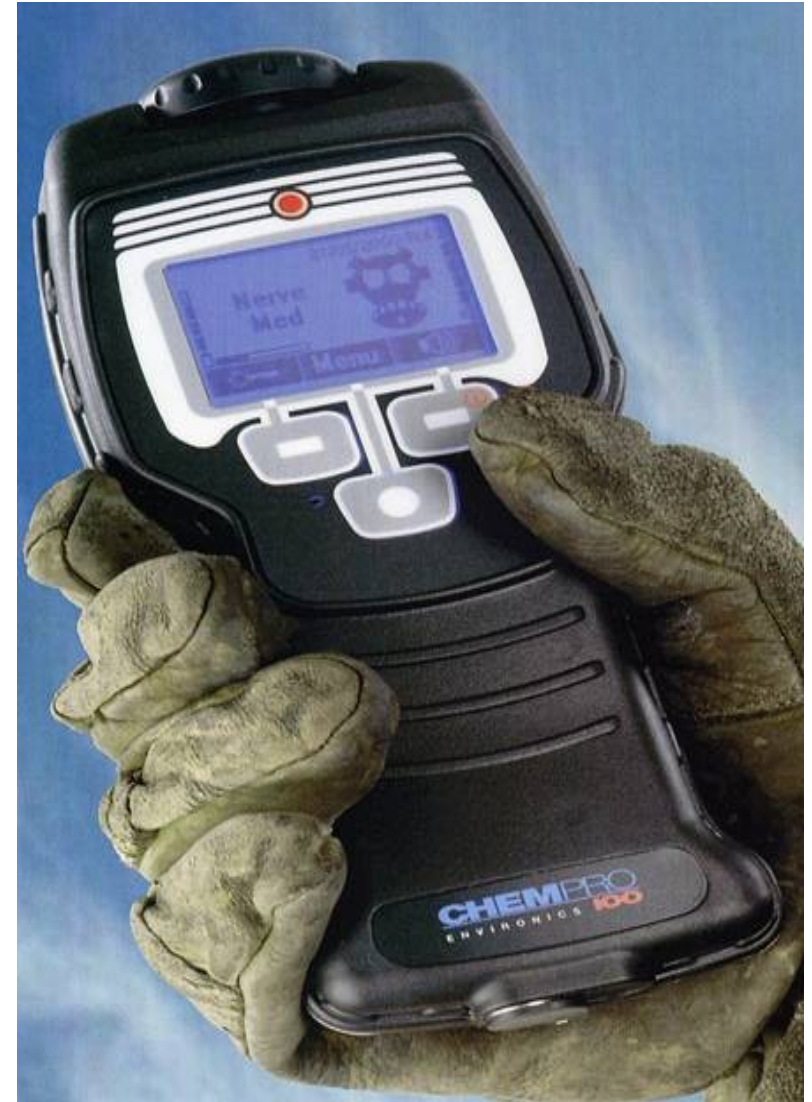
IMS 2000

Souprava elektronický simulátor CAM-SIM

IMS Elektronický detektor CHEMPRO 100

RAID

R **Rapid**
A **Alarm**
I **Identificatic**
D **Detector**

RAID Detekční úrovně

	Citlivost	<u>Poplach</u>
NL:	0.04	0.2 mg/m ³
Yperit:	0.06	0.5 mg/m ³
ITOX:	> 1	> 1 mg/m ³
Fosgén	0.2	0.7 ppm

RAID M

RAID M - Chemical Agent Detector

APD2000

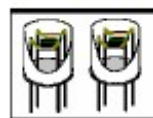

· spray and
· emergency

■ Gas Detector Array GDA-2

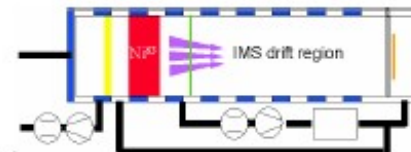
Kombinované senzory - GDA

Senzor
na oxidech kovů

Elektrochemický
senzor

Senzor
pohyblivosti iontů
Izotop Ni 63

Fotoionizační
Senzor 10,2 eV

A	B -	A
C ■■■	D	X
E ■■	F	5
G	H	0

Detekční kanály

Detekce látek kombinací senzorů

GDA

Substance	Concentration – limit [ppm]	Type of Sensor	Substance	Concentration - limit [ppm]	Type of Sensor
Acetic Acid	20	IMS, SC	Hydrogen cyanide	5	IMS, EC
Acetone	500	IMS, PID, SC	Hydrogen fluoride	5	(IMS), EC
Acroleine	0.2	SC	Hydrogen sulfide	10	IMS, EC
Acrylonitrile	20	IMS, SC	Methanol	500	IMS, SC
Ammonia	50	IMS, SC, EC	Nitrogen dioxide	1	IMS
Benzene	20	PID, SC	Phosgene	0.1	EC
Carbon dioxide	10000	-	Phosphine	0.5	EC
Carbon disulfide	10	IMS	Styrene	40	IMS, PID, SC
Carbon monoxide	100	SC	Sulfur dioxide	1	IMS, EC
Chlorine	1	IMS, EC	Tetrachloroethylene	100	IMS, SC
Chlorobenzene	100	PID, SC	Toluene	100	PID, SC
Chlorcyan	0.3	IMS	Toluenediisocyanate	0.02	IMS
Hydrazine	1	IMS	Trichloroethane 1,1,1-	300	IMS
Ethanol	3000	IMS, PID, SC	Trichloroethane 1,1,2-	25	IMS
Formaldehyde	1	SC	Trichloroethylene	100	IMS, PID
Hexane, n-	200	PID, SC	Vinyl chloride	100	PID, SC, EC
Hydrogen chloride	5	IMS, EC			

Concentration range 10^5

Detekce látek zvýšenou desorpcí s GDA

- Chemické látky, které pronikají do materiálů (nebo při nízké vnější teplotě) jsou **desorbovány infračerveným ohřevem** a s vyšší účinností detekovány

Osobní detektor LCD „IMS“

Osobní detektor LCD „IMS“

GID-M™

Dyna Senzor

Fotoionizační detektor

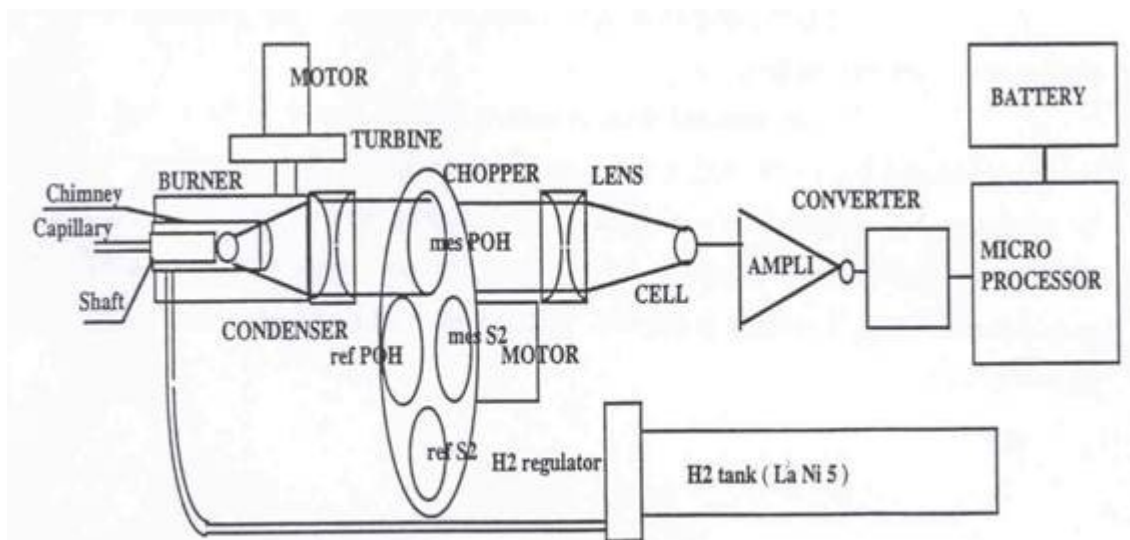
- Ionizace chemických molekul je prováděna ultrafialovým zářením (UV).
- Nabité ionty jsou přitahovány elektrodou s elektrickým potenciálem a výsledný elektrický proud je proporcionální koncentraci iontů a tím koncentraci chemické látky
- Podmínkou je schopnost ionizace patřičných molekul **UV zářením** s potenciálem 10.6 or 11.7 eV

Plamenová atomová emisní spektrometrie

Chemické látky jsou spalovány ve vodíkovém nízkoteplotním plameni ve kterém atomy jsou excitovány a při návratu do původních energetických hladin emitují čárové elektromagnetické záření určitých vlnových délek.

Například atomy **fosforu** emituje záření o λ 510 nm a **síry** λ 392 nm

Přenosný plameno-emisní detektor

APCC (AP2C)

A Appareil

P Portatif (pour le)

C Controle (de la)

C Contamination

Přenosný detektor AP2C

AP2C

Souprava AP2C

S4PE na odběr vzorků z povrchů a kapalin

AP2C s nástavcem na odběr vzorků

S4PE na odběr vzorků

Použití S4PE

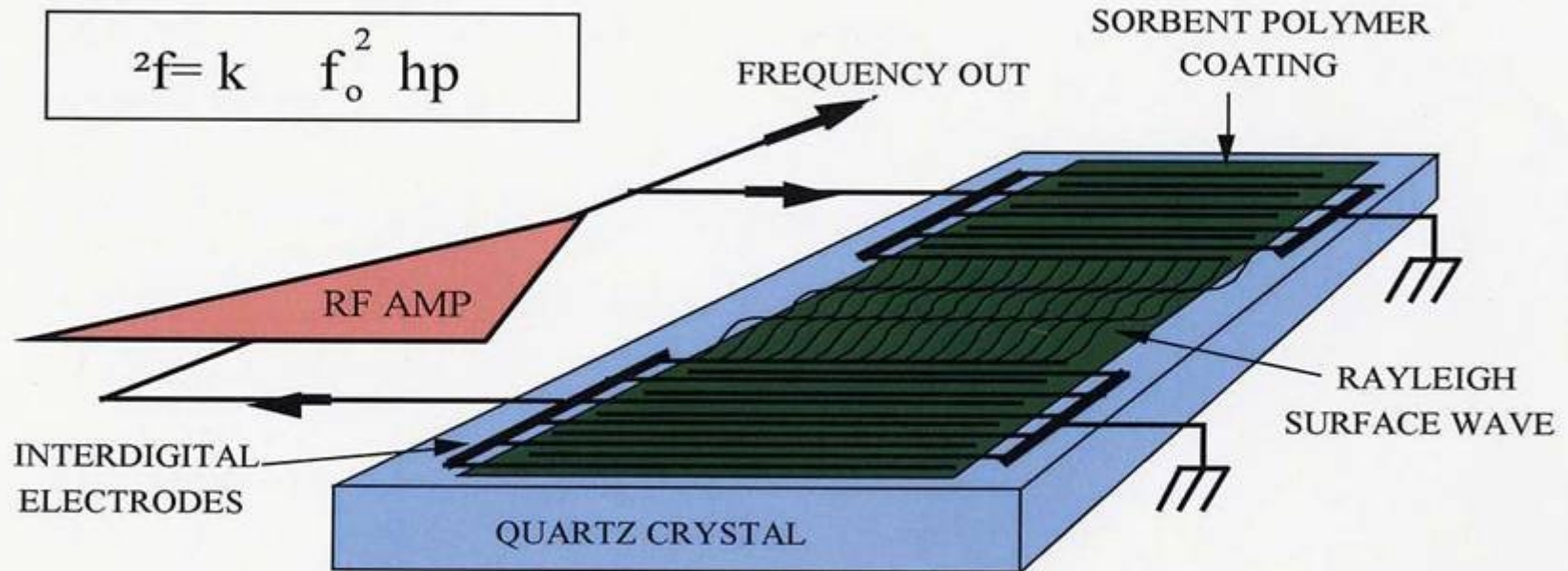
AP2C se zvukovým nastavcem

Zvukový indikátor
měření

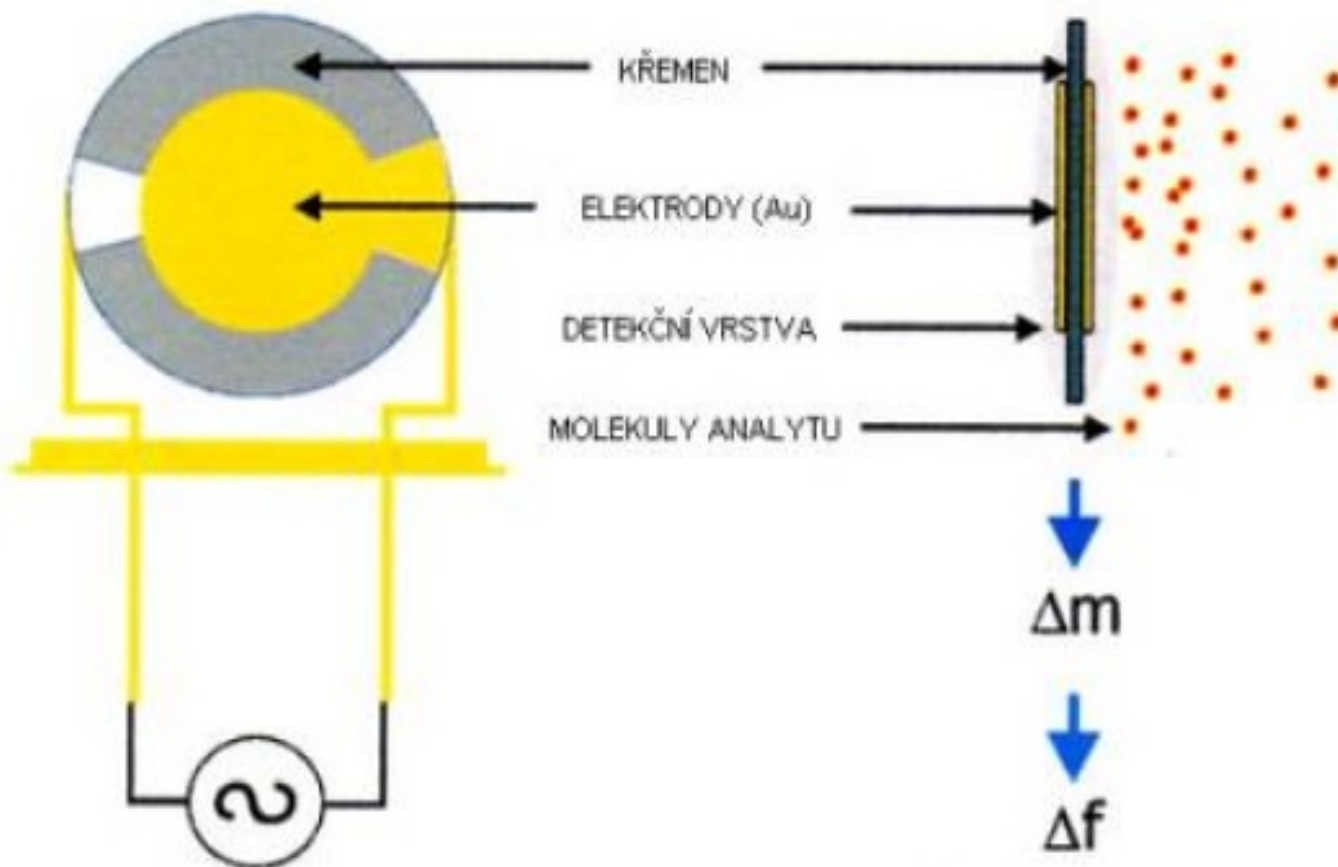
Krystalový senzor jako mikrováhy

SAW OSCILLATOR FREQUENCY IS HIGHLY SENSITIVE TO SMALL CHANGES IN SURFACE MASS DENSITY

ON A TYPICAL 250 Mhz SAW SENSOR, $\Delta f = 1000 \text{ hz} / \text{nanogram}$
THE SORBENT POLYMER DETERMINES WHICH VAPORS ARE DETECTED

Krystalový senzor

ChemSentry™ 150C Chemical Detection System

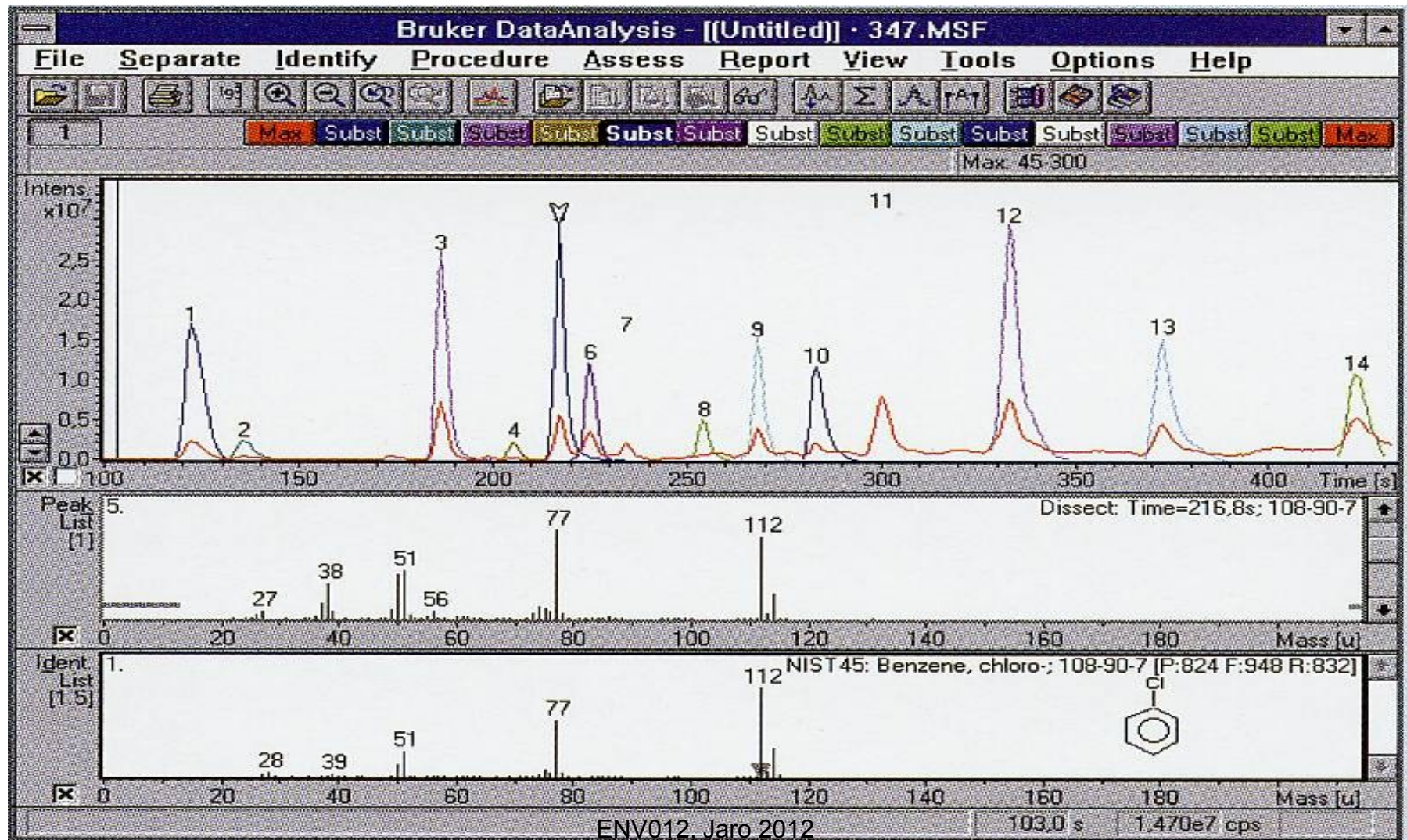

Detektor/monitor s krystalovým senzorem

Identifikace-analýza na místě

GC/MS spektrum

Identifikace-analýza na místě GC/MS HAPSITE

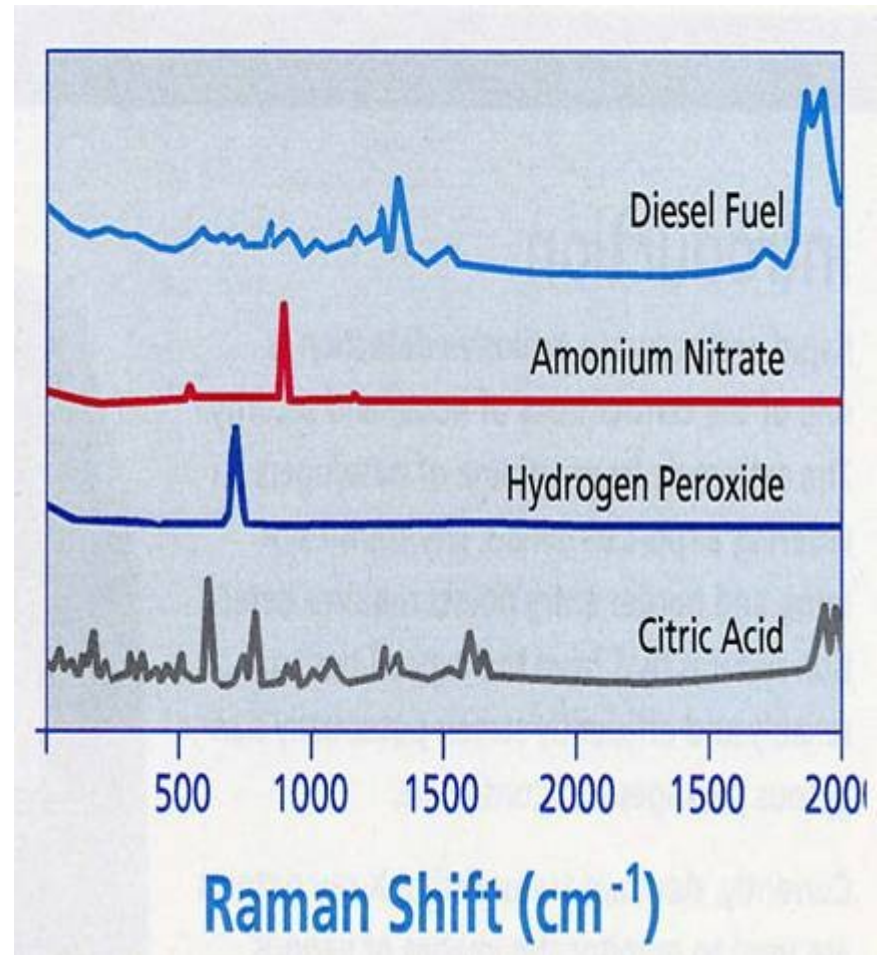
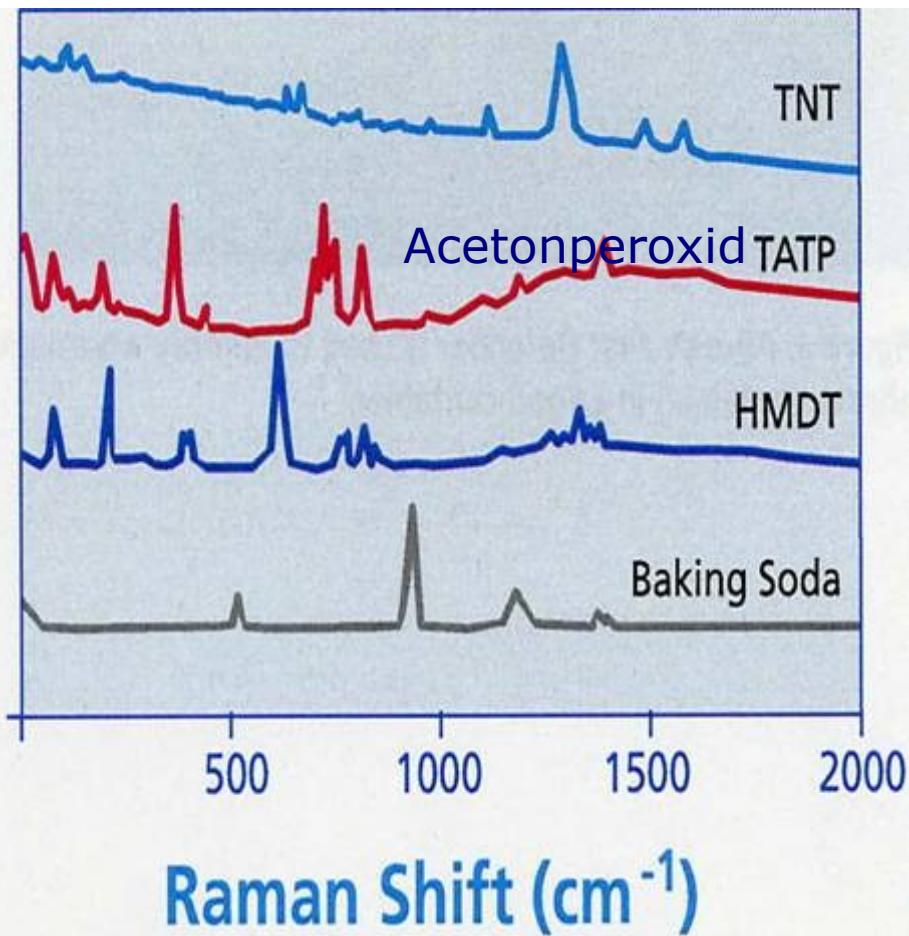
Mobilní GC/MS analyzátor

Nedestruktivní detekce

Ramanova spektra

Ramanova vibrační spektra molekul

V Ramanově spektrometru je vzorek chemické látky ozářen intenzivním ultrafialovým nebo infračerveným světlem o frekvenci ν_0

Molekuly jsou excitovány do krátkodobého stavu vlivem jejich interakce s fotony o energii $h\nu_0$

Následně foton s frekvencí ν_R je vyzářen v souvislosti s přechodem molekuly z excitovaného stavu do základního energetického stavu.

Jestliže konečný vibrační stav ν_i se odlišuje od počátečního stavu ν_R , potom se frekvence odlišuje od počáteční ν_0 podle vztahu:

$$\nu_i = \nu_0 - \nu_R$$

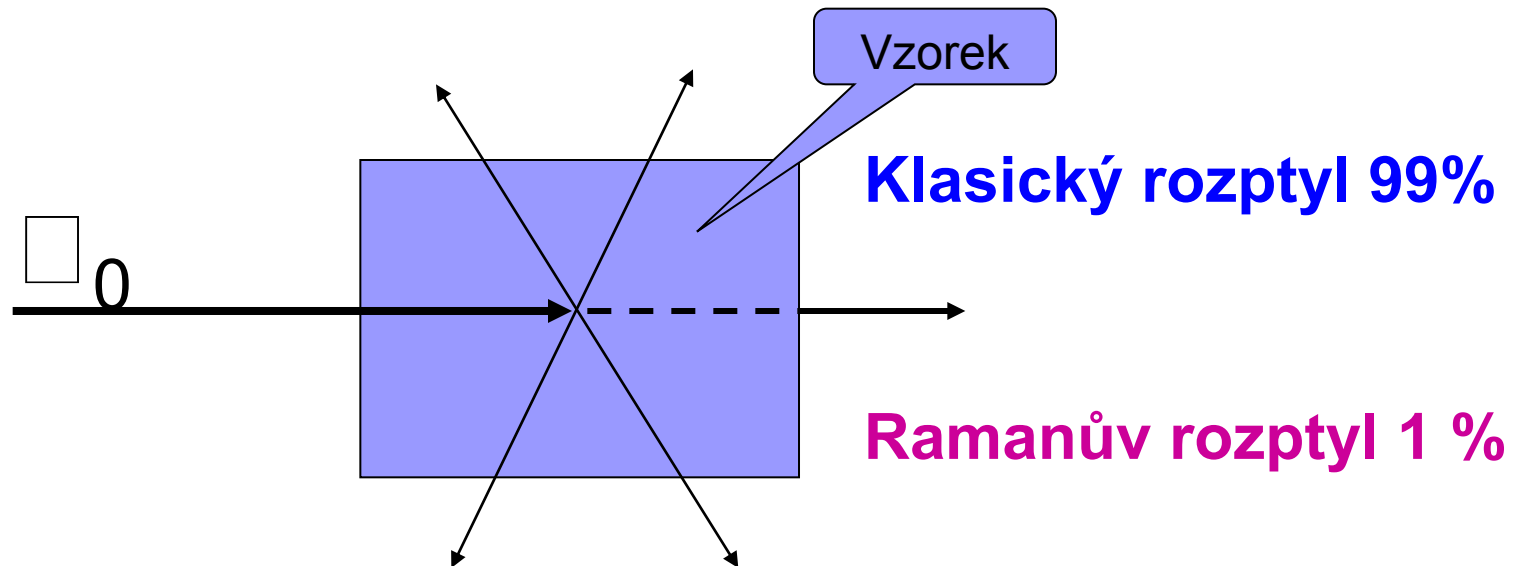
a rozdíl energie je

$$h\nu_i = h\nu_0 - h\nu_R$$

Frekvence ν_i odpovídají vibračnímu přechodnému stavu v molekule a jsou nezávislé na hodnotě ν_0

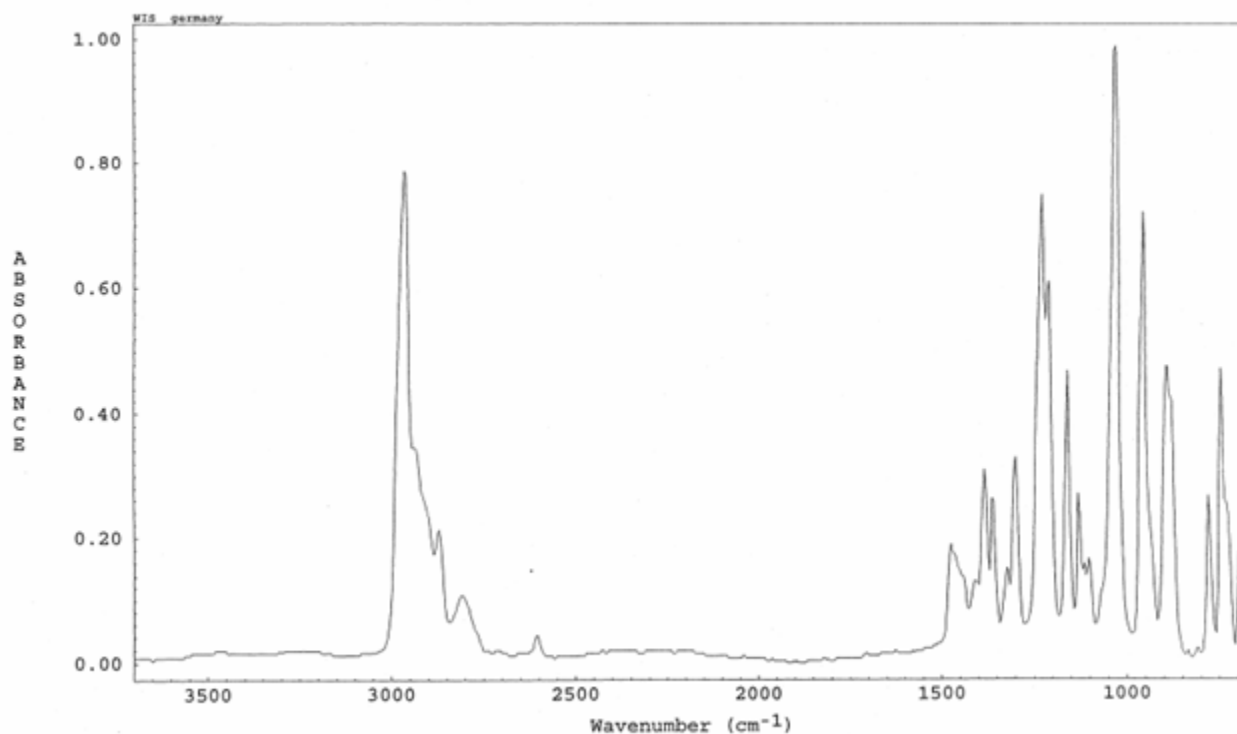
Tím Ramanovo spektrum lze použít jako unikátní chemický „otisk“ testované látky

Princip generace Ramanova spektra

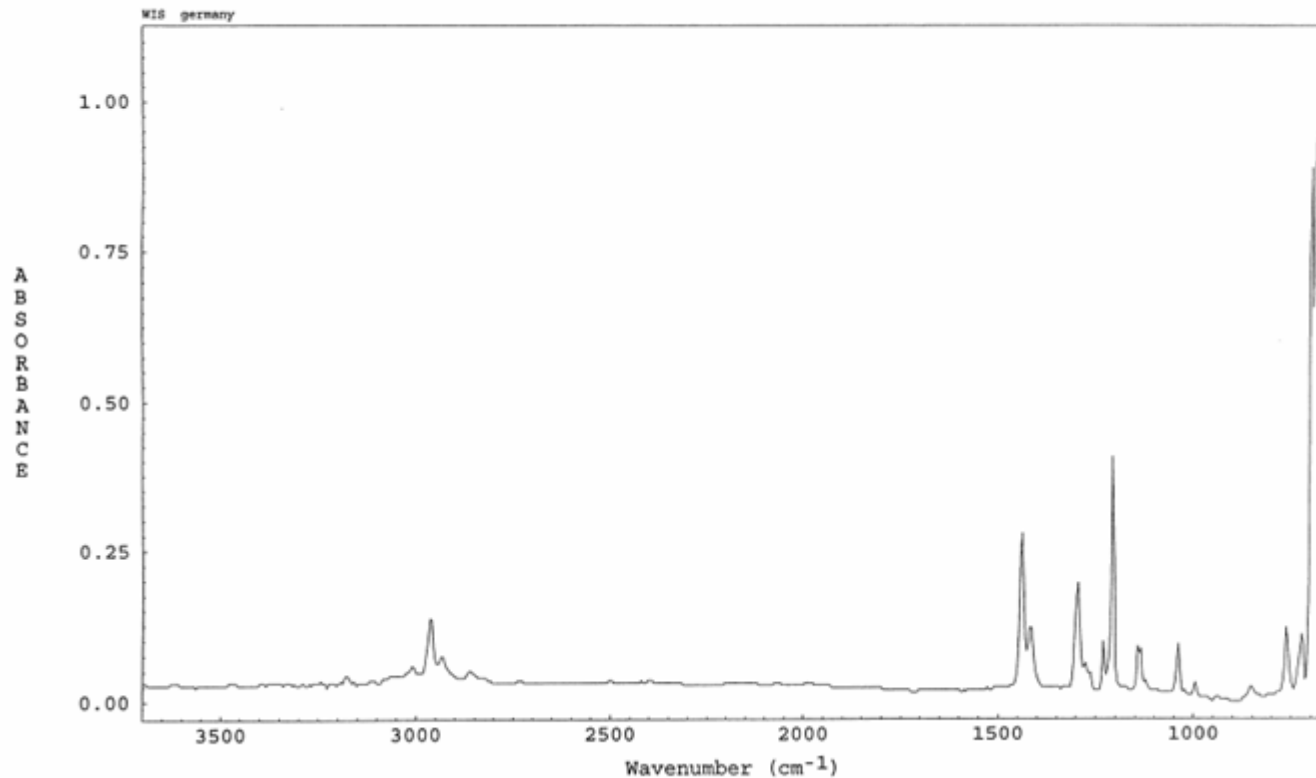
Infra červené spektrum látky VX

Z1424 O-ETHYL-S-(2-DIISOPROPYLAMINOETHYL) METHYLPHOSPHONOTHIOLATE; Z1424

Infra červené spektrum Yperitu

Z399 S-MUSTARD, BIS(2-CHLOROETHYL) SULFIDE; Z399

Přenosný ramanovský detektor a analyzátor

- Rychlá detekce a identifikace velkého množství chemických látek
- Rozlišení směsí látek
- Identifikace výbušnin
- **Není nutný odběr vzorku pokud je látka v opticky propustném obalu**

Identifikace látky přes obal bez odebrání vzorku

Detekce a identifikace v reálných podmínkách

Využití detektoru

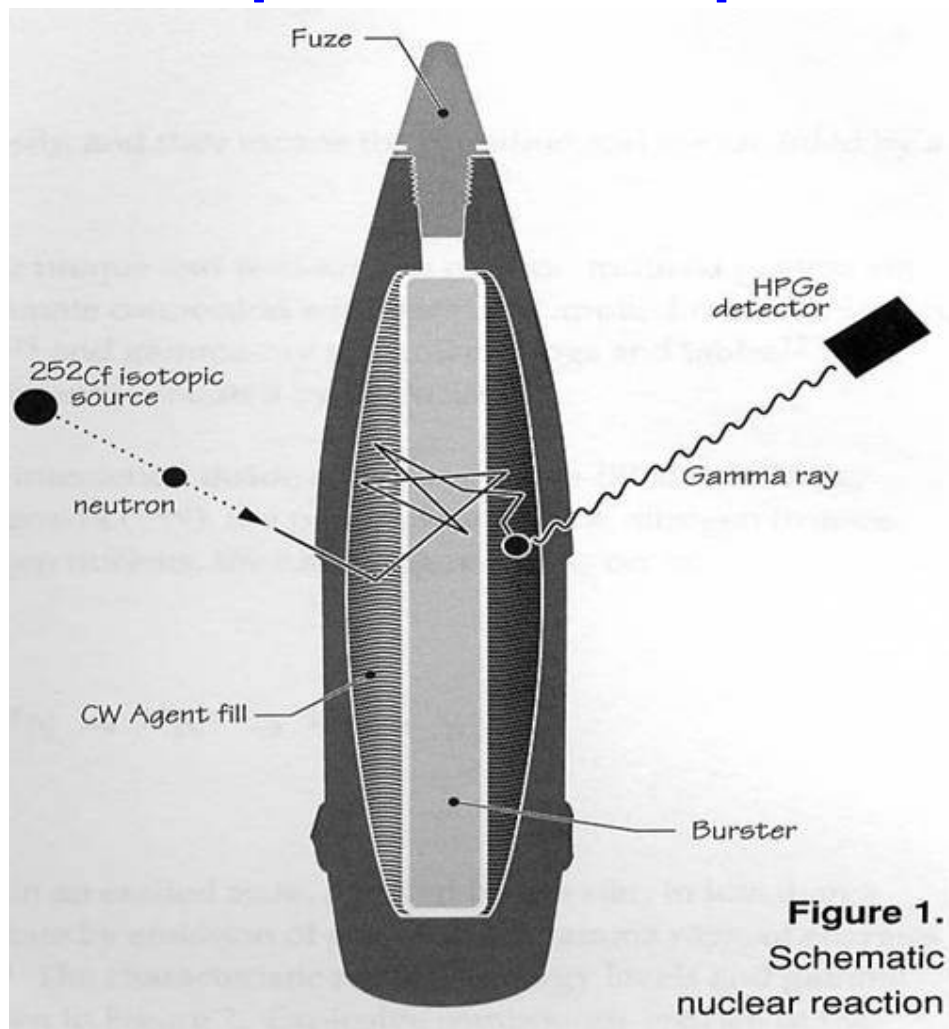
Prodloužená sonda detektoru

GE detektor a analyzátor

Isotopová neutronová spektroskopie

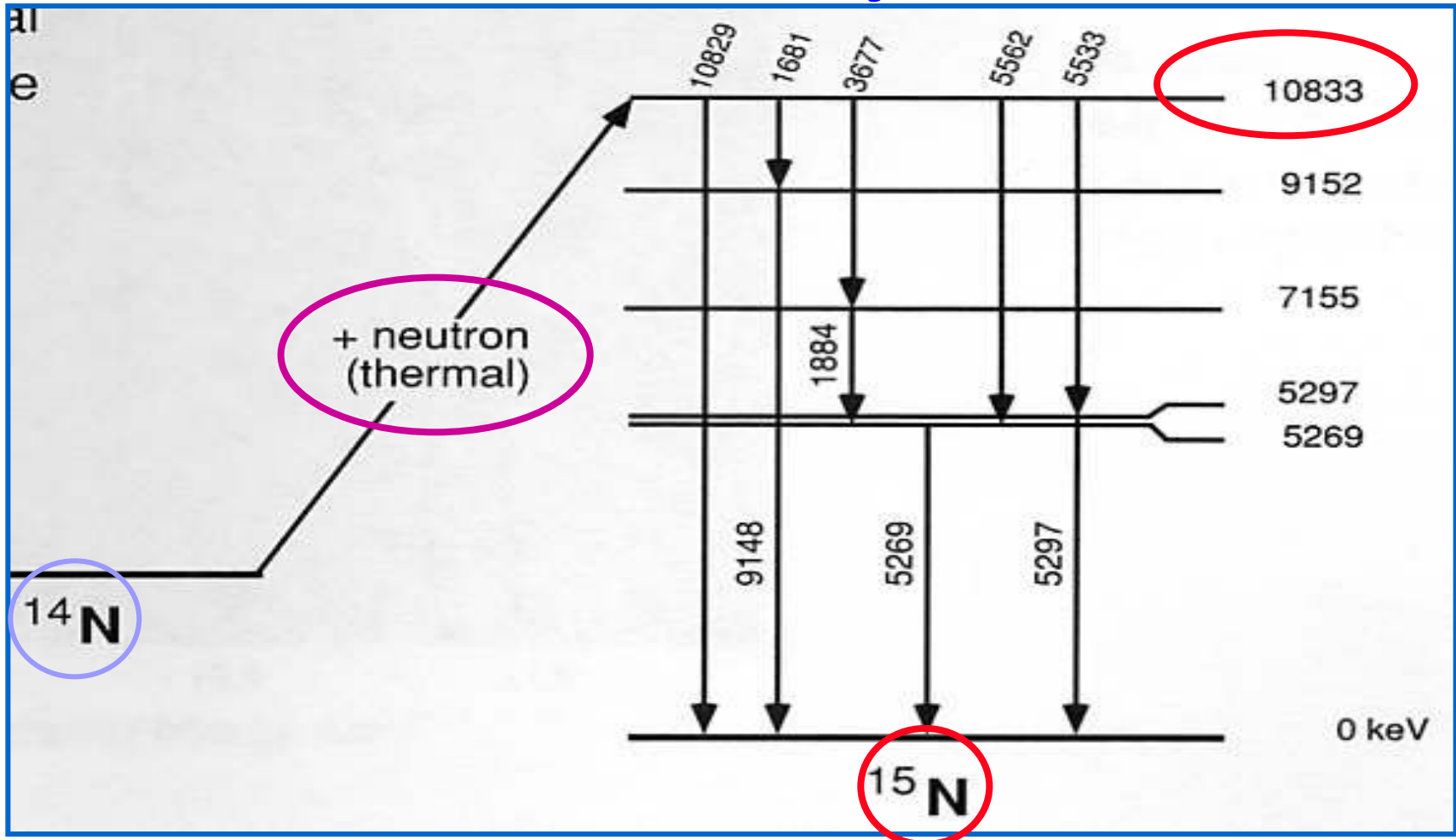

Gama energie prvků v náplních munice

Gamma-ray energies

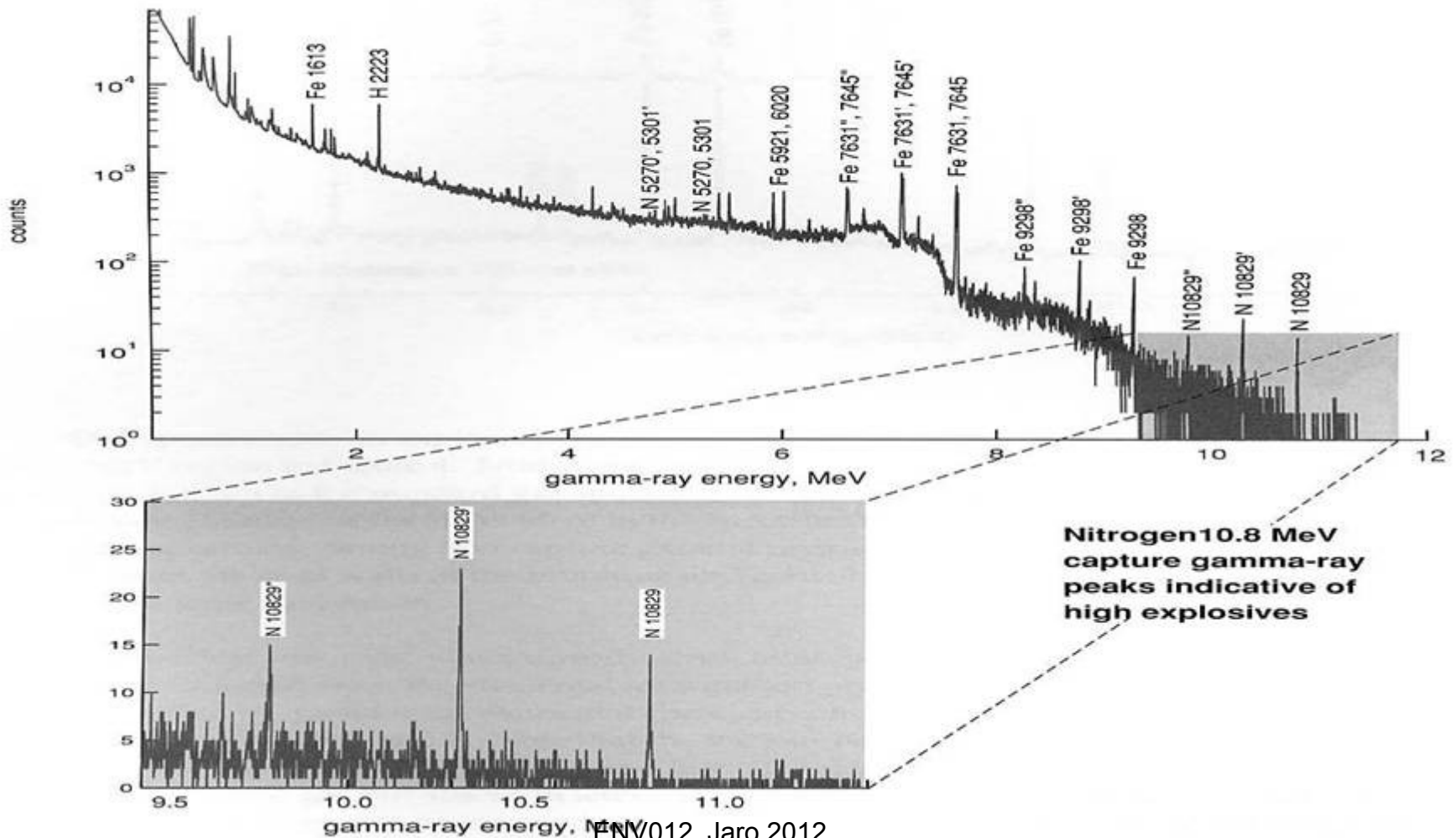
Energy (keV)	Element	Reaction	Other lines	Remarks
279.5	arsenic	(n, n'γ)	264.7	L-agent
983.5	titanium	(n, n'γ)	1381.5	FM smoke
1266.1	phosphorus	(n, n'γ)	2233.4, 3900.3	WP, G & V agents
1950.9	chlorine	(n, γ)	1959.1, 6110.9	decon bleach, FM, FS, HC smoke, H & L agents
2211.8	aluminum	(n, n'γ)	1014.4, 7723.9	M55 rocket casing
2223.25	hydrogen	(n, γ)		energy calibration line
2230.2	sulfur	(n, n'γ)	5420.5	FS smoke, H & V agents
2233.4	phosphorus	(n, n'γ)	1266.1, 3900.3	WP, G & V agents
3900.3	phosphorus	(n, γ)	1266.1, 2233.4	G & V agents
5420.5	sulfur	(n, γ)	2230.2, 4909.5	FS smoke, H & V agents
6110.9	chlorine	(n, γ)	1950.9, 1959.1	decon bleach, FM, FS, HC smoke, H & L agents
7631.13	iron	(n, γ)	1238.3, 7645.45	steel munition casings
7645.45	iron	(n, γ)	1238.3, 7631.13	energy calibration line
10318.3	nitrogen	(n, γ)	5269.2, 10829.2	explosives, V agent

Generace isotopu dusíku tepelnými neutrony

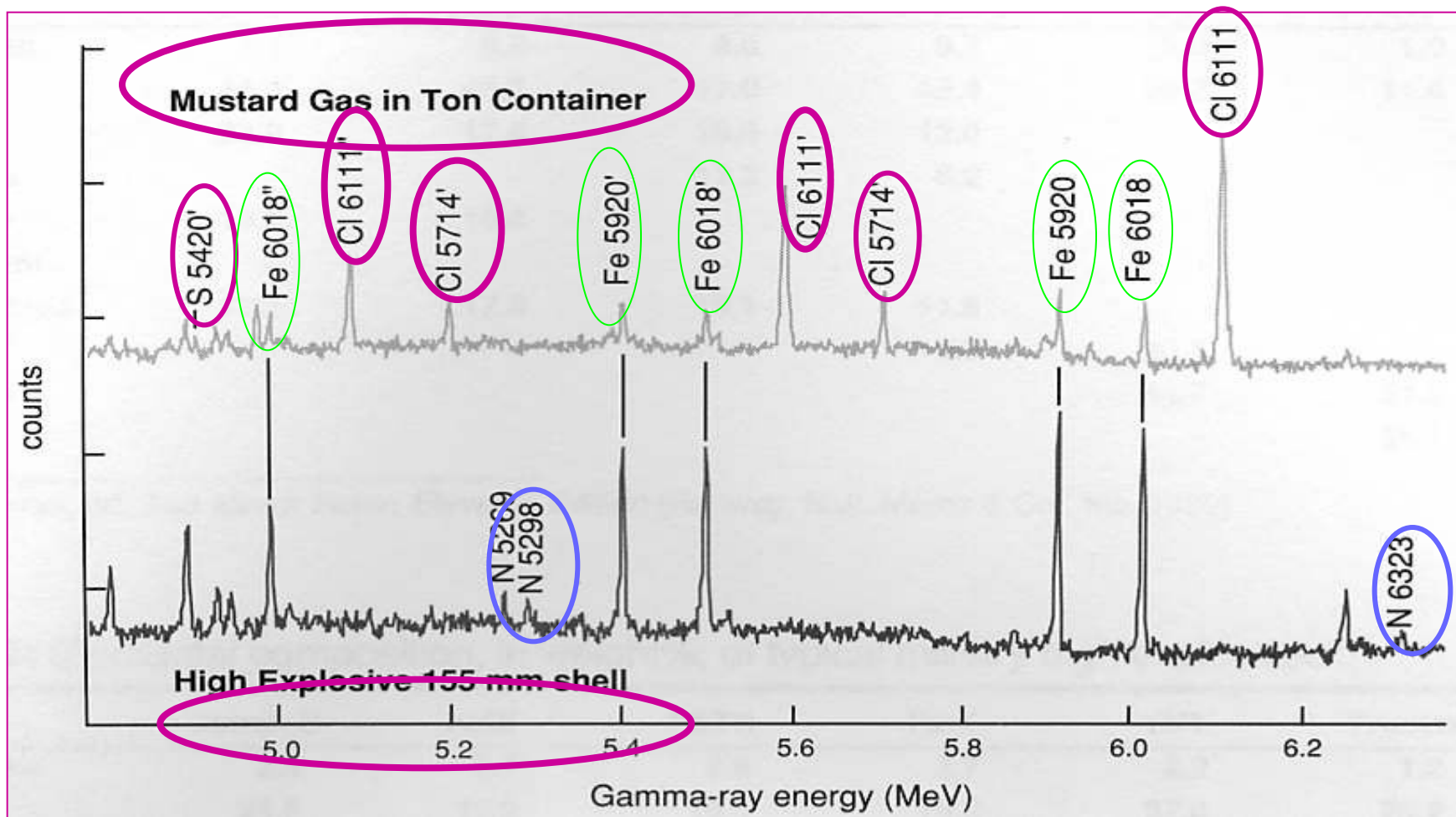

Gamma spectrum náplně trhaviny

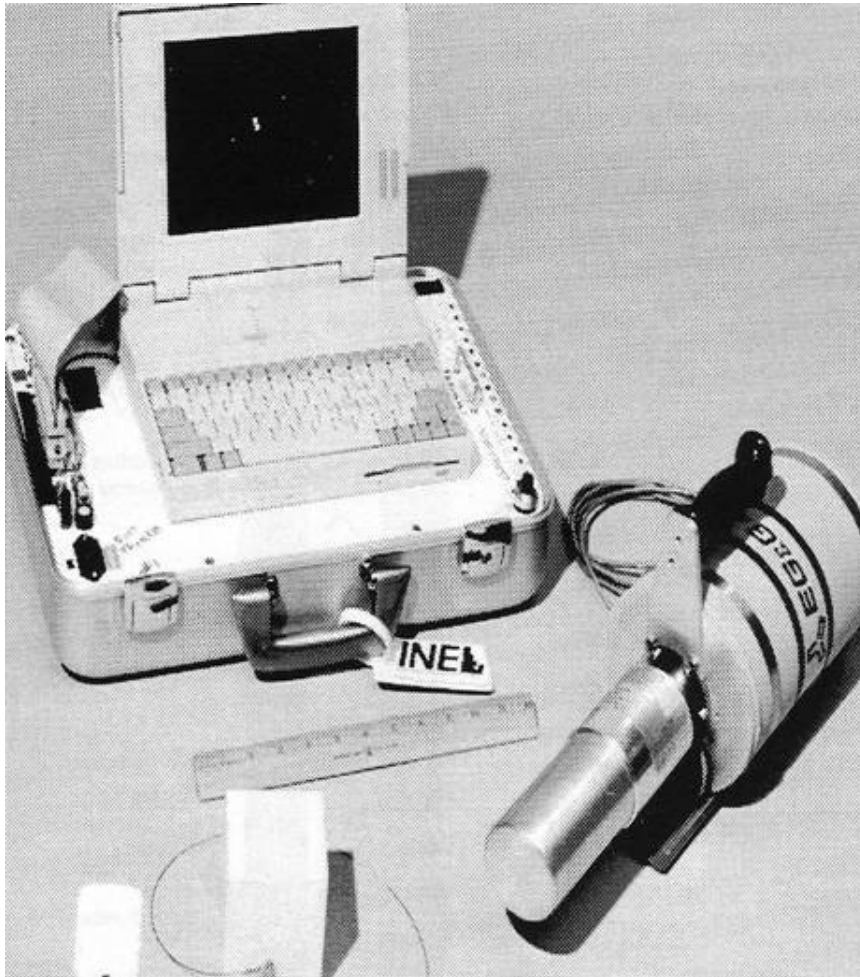
Figure 3. High explosive-filled 155mm projectile spectrum

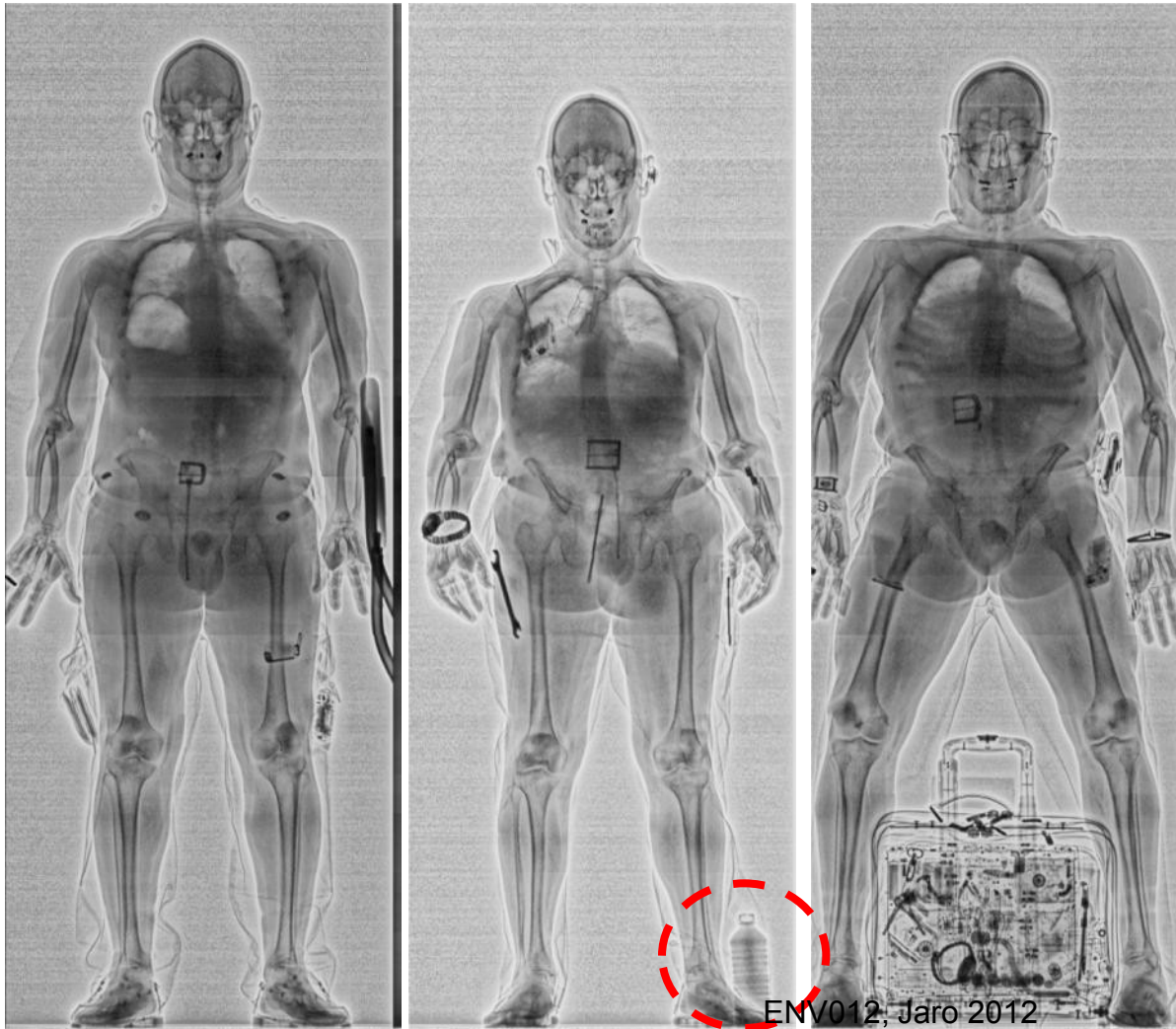
Gamma spectrum náplní s yperitemem a trhavinou

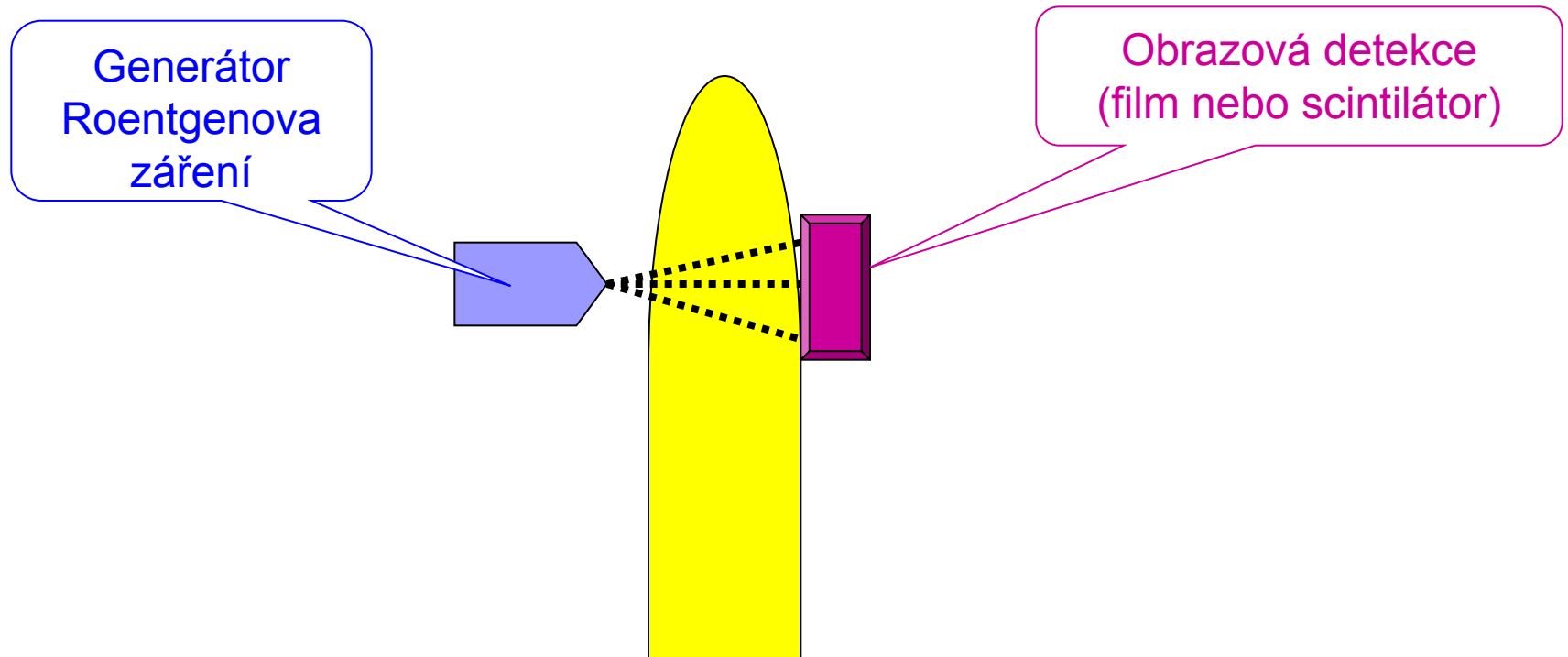
Přenosné a mobilní spektrometry

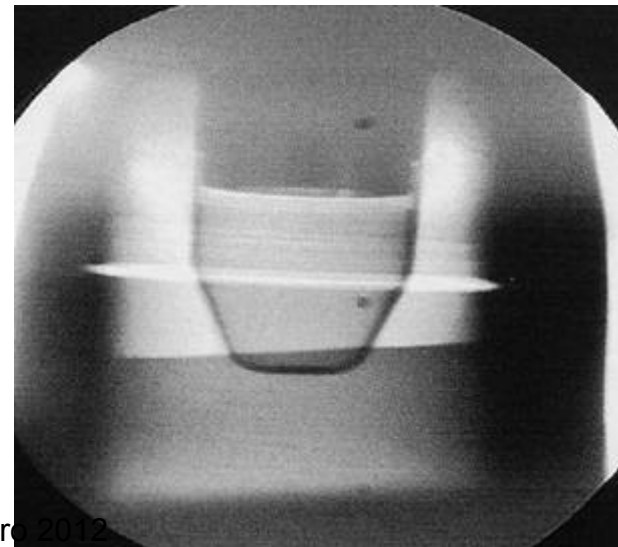
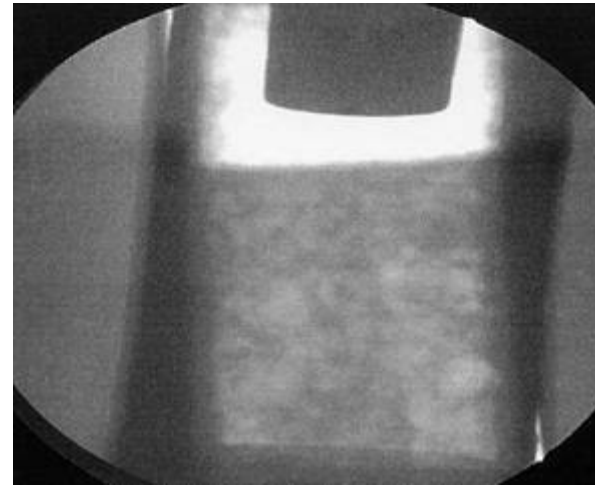
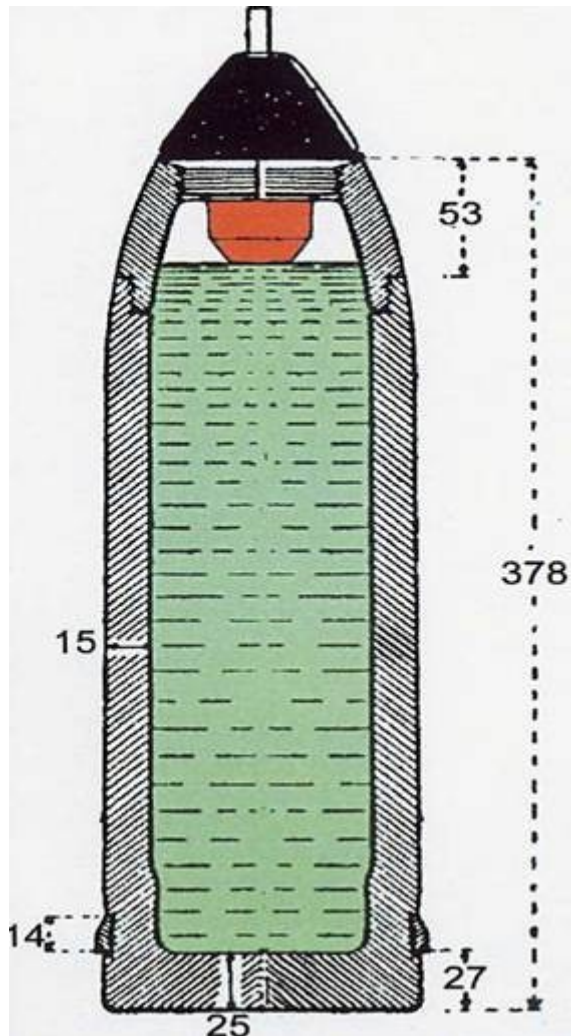
Rentgenové skenování

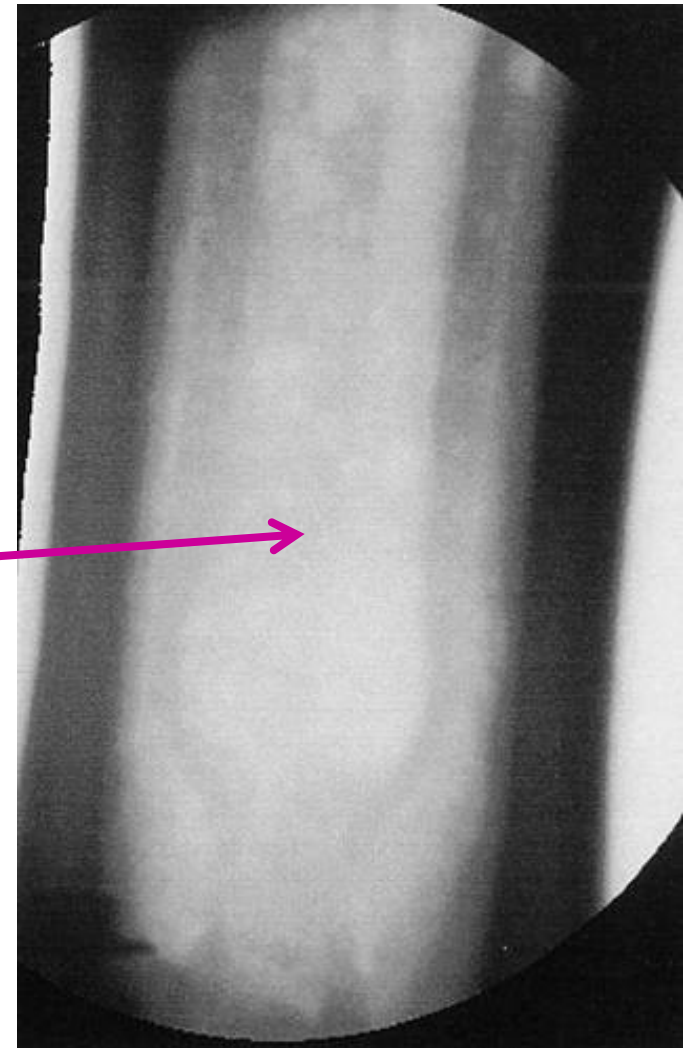
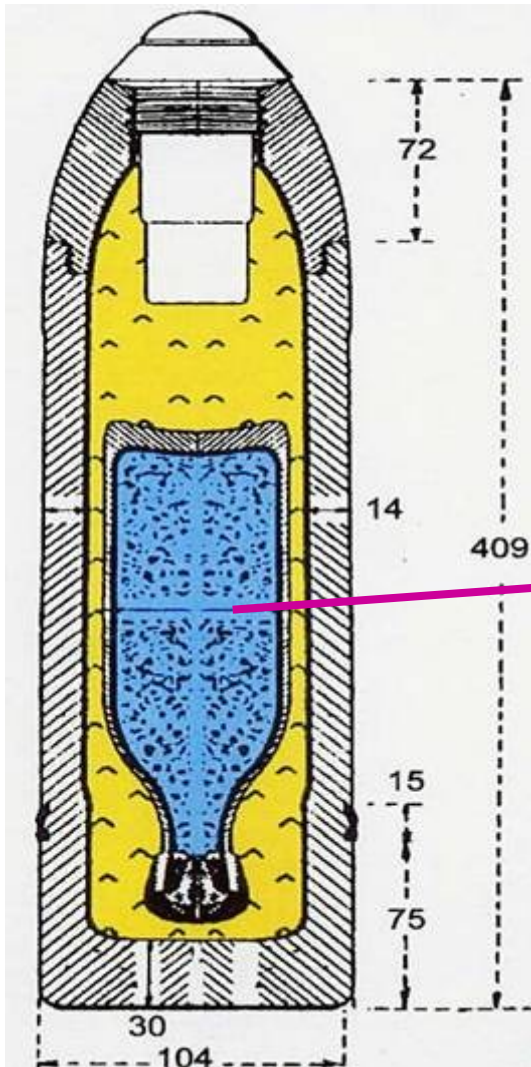
Rentgenová metoda

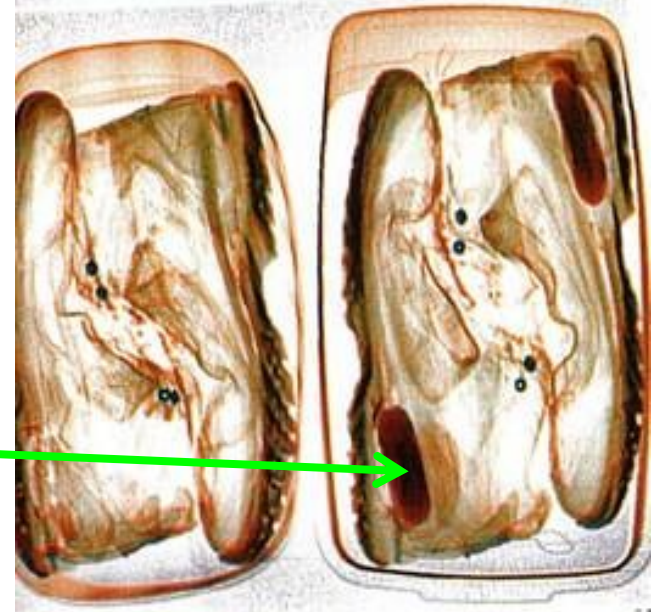
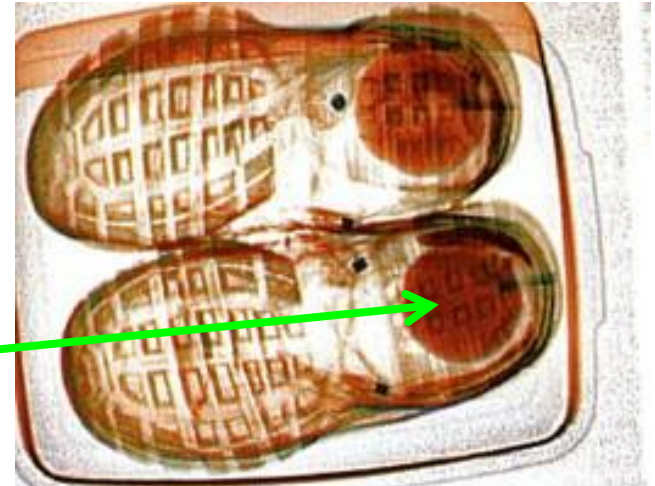
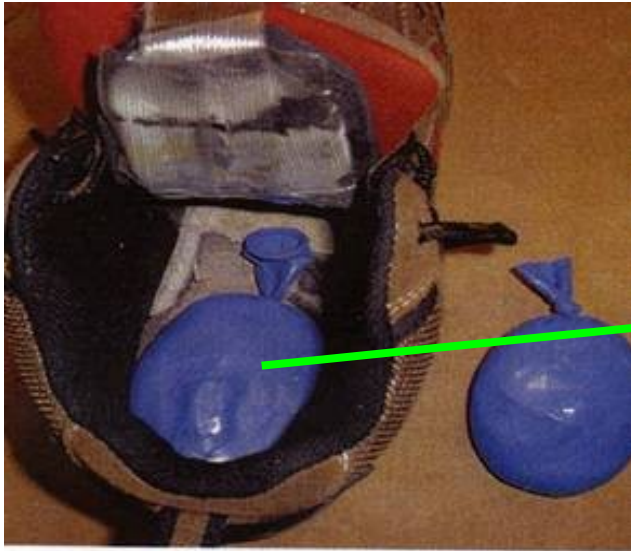
Rtg snímek hladiny kapalné náplně

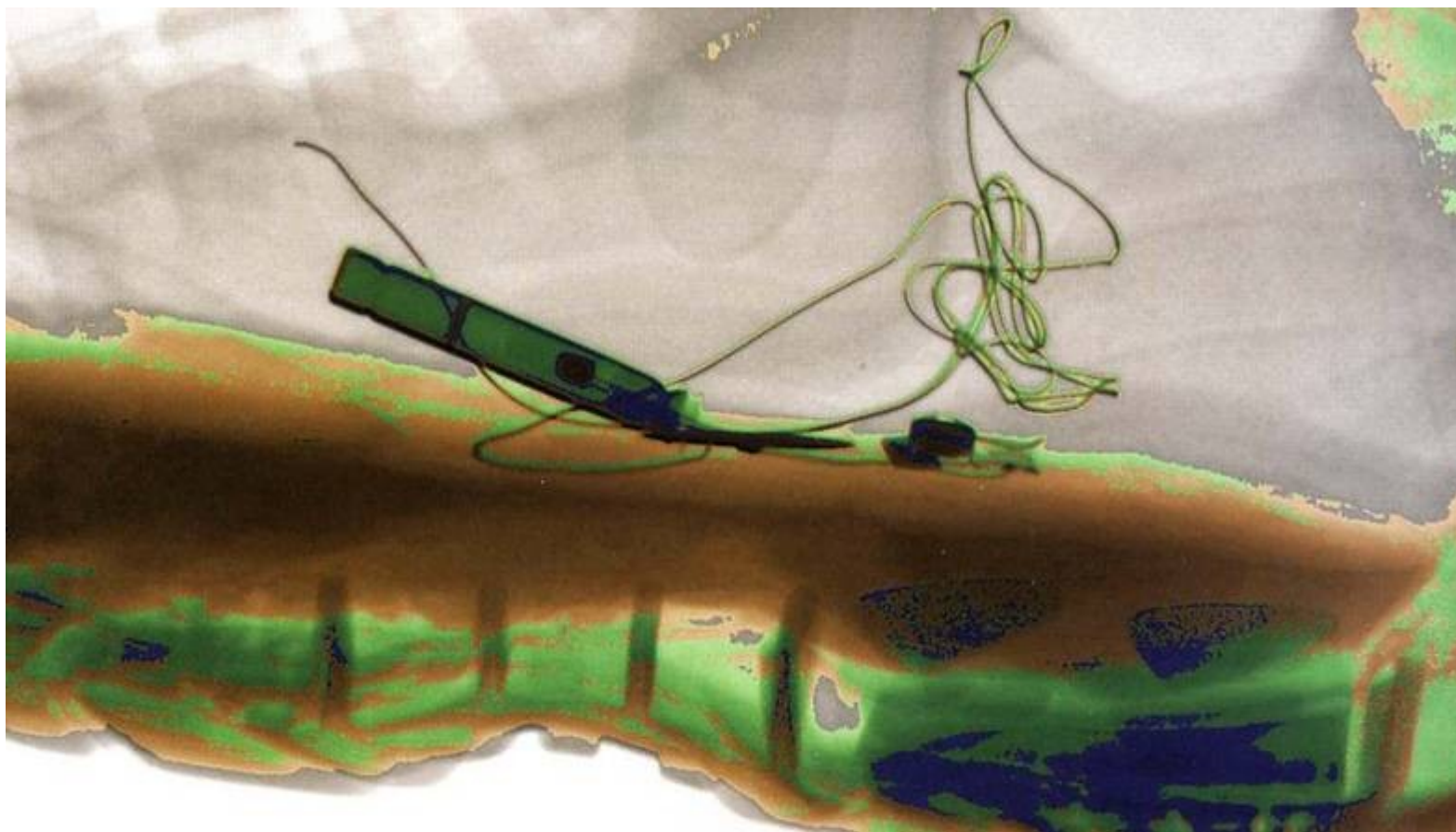
Zobrazení náplně ve skleněném obalu

Identifikace výbušnin rentgenem

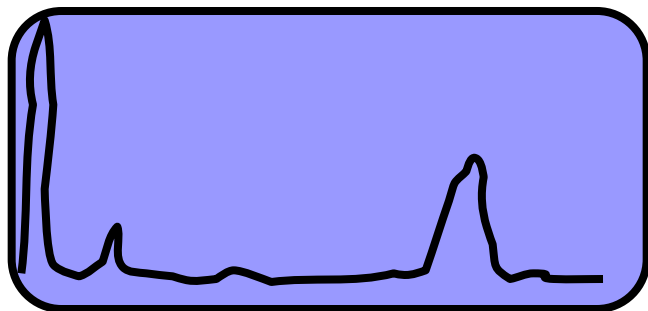
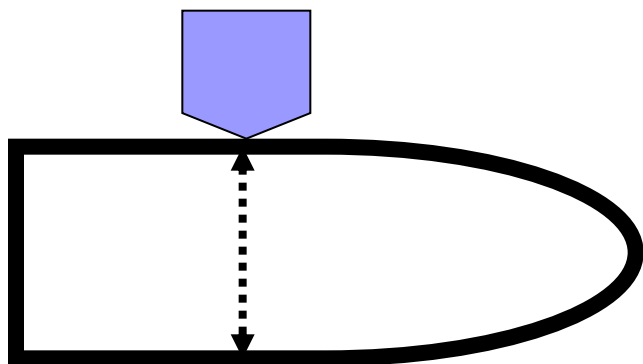

Identifikace improvizovaného výbušného rentgenem

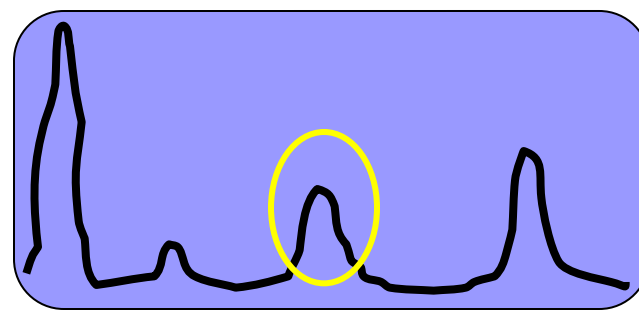
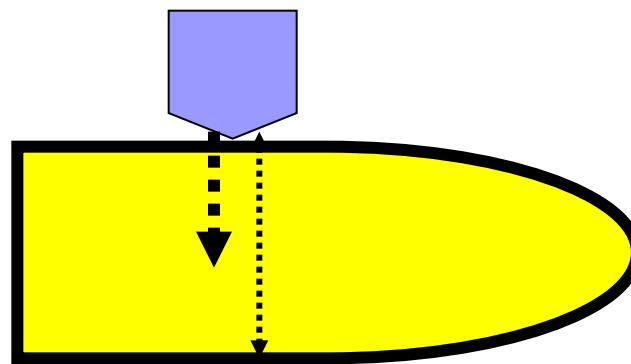

Ultrazvuková metoda detekce

Spektrum **prázdného** náboje

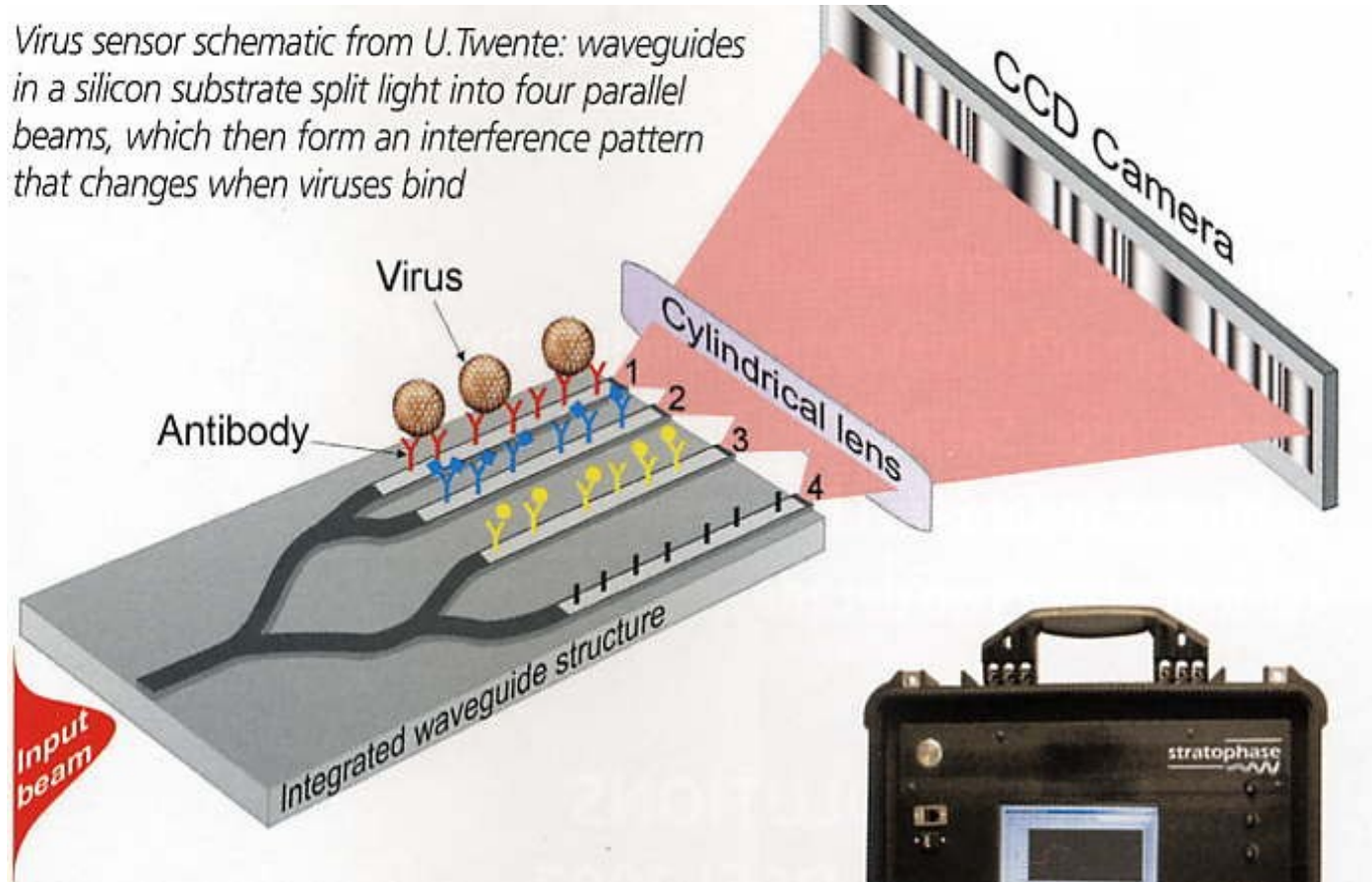

Spektrum náboje **s** **náplní**

Biosenzory

Virus sensor schematic from U.Twente: waveguides in a silicon substrate split light into four parallel beams, which then form an interference pattern that changes when viruses bind

Bakteriologický detektor/analyzátor

Dálková detekce

Princip pasivního IČ dálkového detektoru

$$P_d \propto C \times L \times \Delta T$$

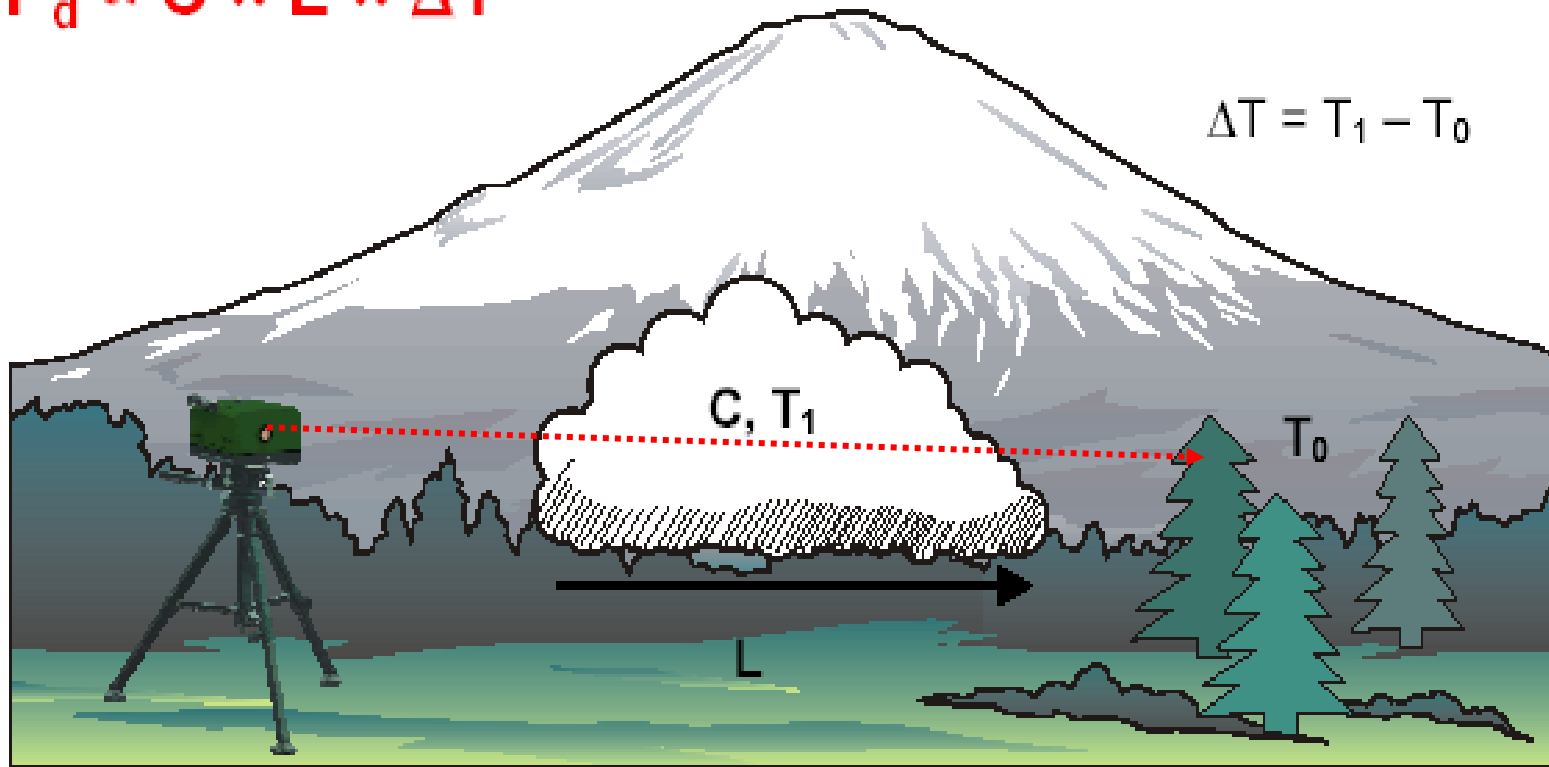
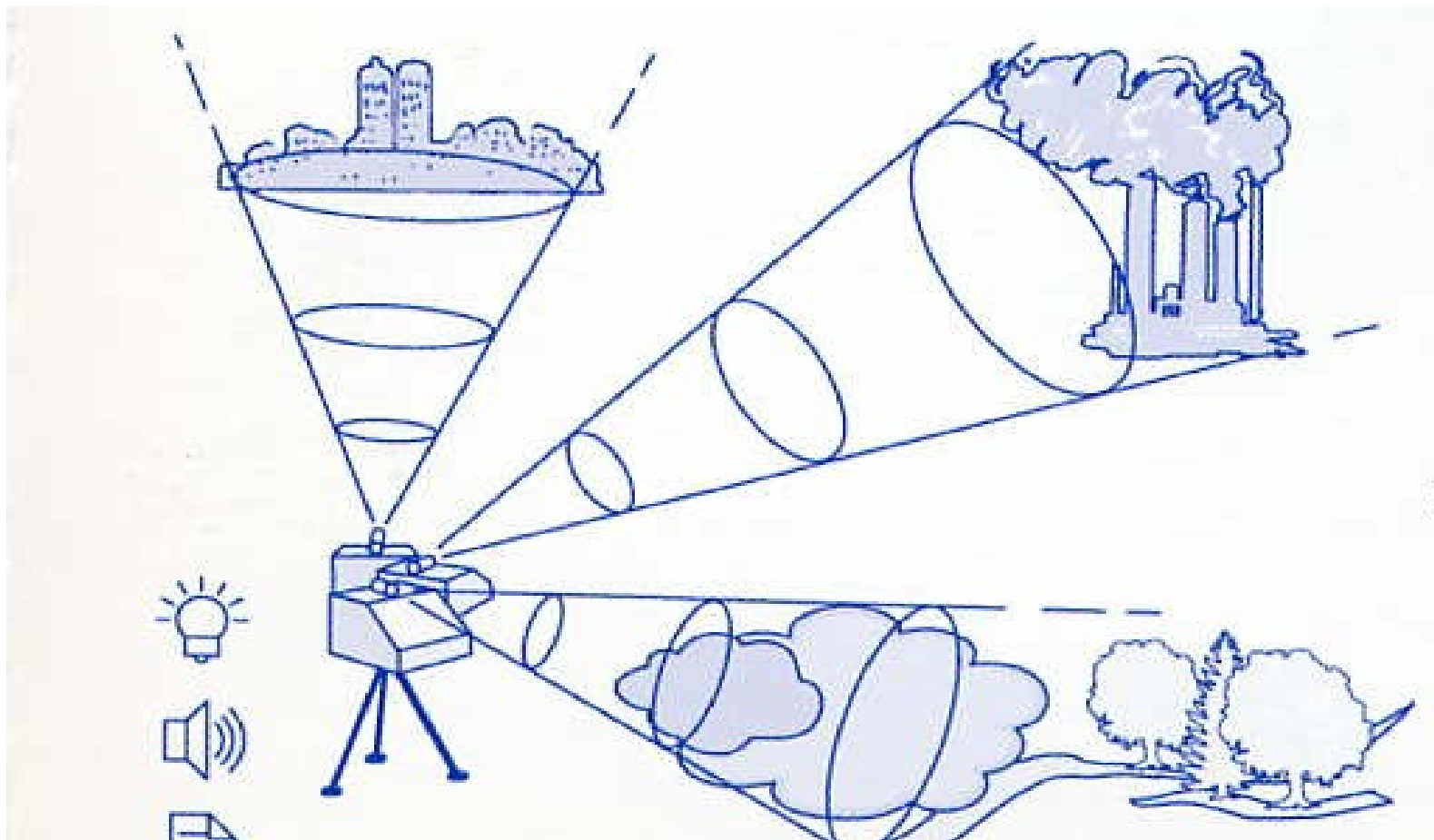
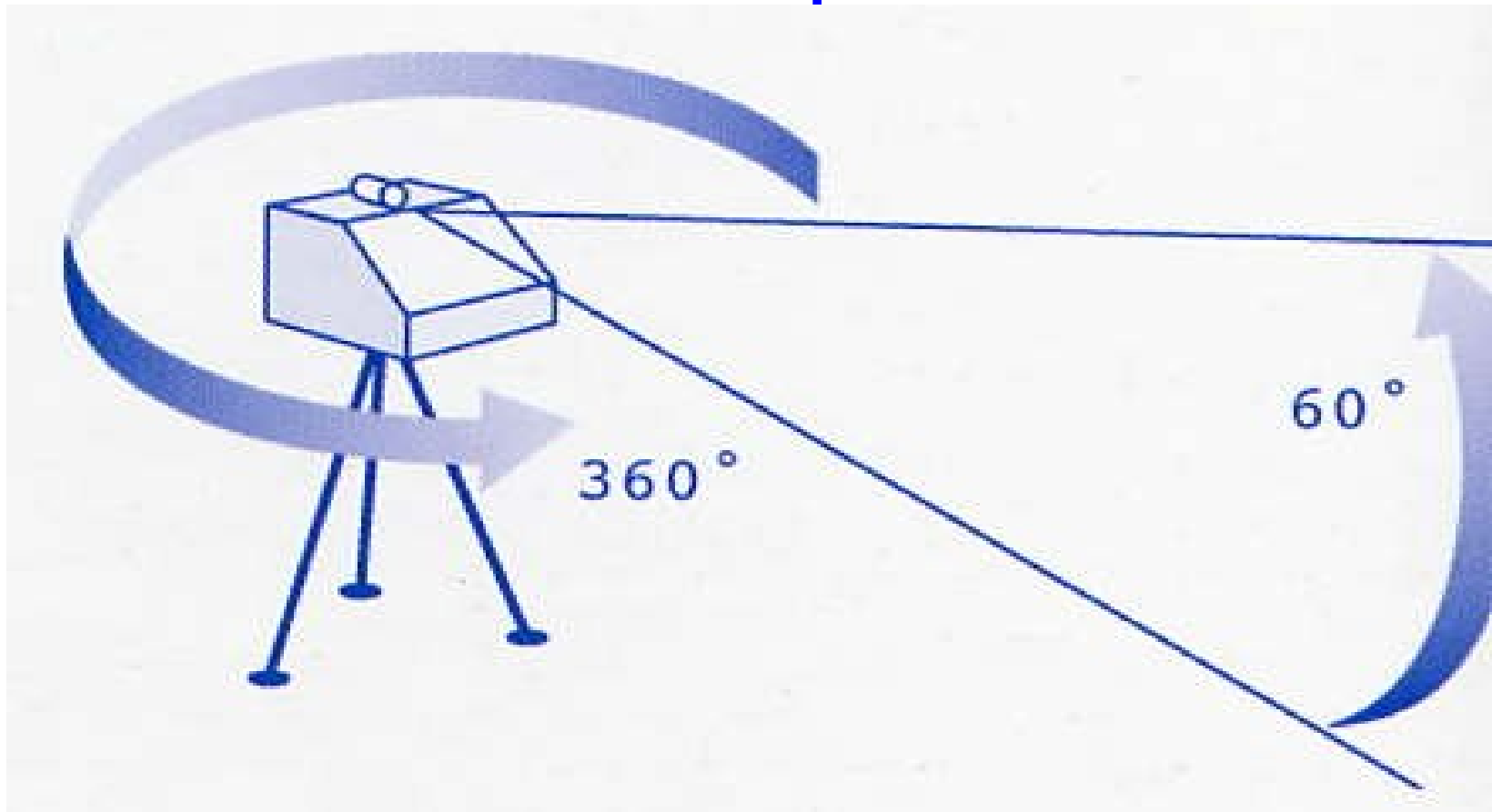

Fig. 1 Passive IR detection

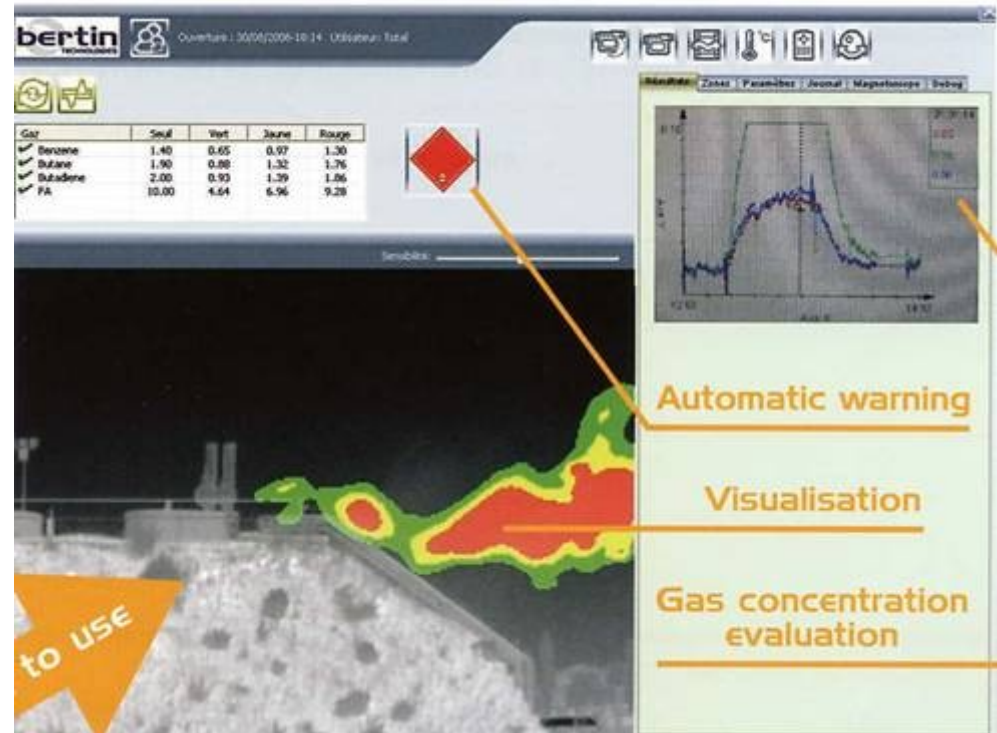
Princip dálkového monitorování

Princip dálkového monitorování skenování prostoru

Infračervený dálkový monitor

Dálkový detektor/monitor

*HAWK - Long Range Chemical
Detector mounted on a tripod*

Dálkový detektor/monitor

Dálkový laserový detektor/monitor

Dálkový laserový detektor/monitor

Průzkumné vozidlo s dálkovými detektory

Shrnutí přednášky

- Na konci přednášky by jste měli vědět:
- Důvody pro detekci
- Princip detekce s využitím pohyblivosti iontů
- Princip plamenové atomové emisní fotometrické detekce
- Principy detekce s Ramanovy spektry
- Principy nedestrukční detekce
- Principy dálkové detekce

DOTAZY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁVĚRY

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁVĚRY

VÝSTUPY LEKCE